Vooruitgang en Armoede

Henry George

Deze tekst is uitsluitend voor persoonlijk gebruik. Commercieel gebruik is niet toegestaan. Evenmin is het toegestaan de tekst te wijzigen, bewerken, geheel of gedeeltelijk te publiceren, of anderszins te vermenigvuldigen. Toegestaan is het kopiëren van citaten of kleine tekstgedeelten voor studie- en discussiedoeleinden.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat

www.arsfloreat.nl

info@arsfloreat.nl

Eerste druk, 1992

© Copyright 1992, Stichting Ars Floreat, Amsterdam

Behoudens uitzonderingen door de Wet gesteld mag zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n) op het auteursrecht niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op de gehele of gedeeltelijke bewerking. De uitgever is met uitsluiting van ieder ander gerechtigd de door derden verschuldigde vergoedingen van kopiëren, als bedoeld in artikel 17 lid 2, Auteurswet 1912, en in het K.B. van 20 juni 1974 (Stb. 351) ex artikel 16b Auteurswet 1912, te innen en/of daartoe in en buiten rechte op te treden.

Copyright is reserved. Subject to the exceptions provided for by law, no part of this publication may be reproduced and/or published in print, by photocopying, on microfilm, or in any other way, without the written consent of the copyright holder(s); the same applies to whole or partial adaptations. The publisher retains the sole right to collect from third parties fees payable in respect of copying and/or take legal or other action for this purpose.

ISBN 90-72141-12-1

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Inhoud Deel 1

Inhoud van de overige delen 4

Voorwoord van de uitgever 7

Voorwoord van de auteur 11

Inleiding: Het Probleem 18

BOEK I LONEN EN KAPITAAL 29

1. De gangbare loontheorie; haar ontoereikendheid 31

2. De betekenis van de gehanteerde begrippen 44

3. Loon komt niet uit kapitaal maar uit werk 63

4. De leeftocht van werkers komt niet uit kapitaal 84

5. De werkelijke functies van kapitaal 93

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Inhoud van de overige delen

BOEK II BEVOLKING EN MIDDELEN VAN BESTAAN

1. De theorie van Malthus; ontstaan en bijval
2. Gevolgtrekkingen uit feiten
3. Gevolgtrekkingen uit analogie
4. De theorie van Malthus weerlegd

BOEK III DE WETTEN VAN VERDELING

1. Het onderzoek gericht op de wetten van verdeling; het noodzakelijk verband tussen deze wetten
2. Pacht en de wet van pacht
3. Rente en de oorzaak van rente
4. Over onecht kapitaal en over winsten die vaak ten onrechte voor rente worden aangezien
5. De wet van rente
6. Lonen en de wet van lonen
7. De onderlinge samenhang van deze wetten
8. De statische kant van het probleem verklaard

BOEK IV HET EFFECT VAN MATERIËLE VOORUITGANG OP DE VERDELING VAN RIJKDOM

1. De dynamische kant van het probleem nog te onderzoeken
2. Gevolgen van bevolkingsgroei voor de verdeling van rijkdom
3. Gevolgen van verbeterde werkmethoden voor de verdeling van rijkdom
4. Gevolgen van de door materiële vooruitgang gewekte verwachtingen

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

BOEK V HET PROBLEEM OPGELOST

1. De voornaamste oorzaak van weerkerende diepe industriële depressies
2. De hardnekkigheid van armoede temidden van toenemende rijkdom

BOEK VI DE REMEDIE

1. De ontoereikendheid van momenteel voorgestelde remedies
2. De werkelijke remedie

BOEK VII DE RECHTVAARDIGHEID VAN DE REMEDIE

1. De onrechtvaardigheid van particulier grondeigendom
2. Knechting van werkers het uiteindelijk gevolg van particulier grondeigendom
3. De aanspraak van grondeigenaars op vergoeding
4. Grondeigendom historisch bezien
5. Grondeigendom in de Verenigde Staten

BOEK VIII TOEPASSING VAN DE REMEDIE

1. Particulier grondeigendom is strijdig met het opti - maal gebruik van grond
2. Hoe gelijke rechten op grond toegekend en gewaarborgd kunnen worden
3. Toetsing aan de basisregels voor belastingheffing
4. Argumenten voor en tegen

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

BOEK IX GEVOLGEN VAN DE REMEDIE

1. Gevolgen voor de produktie van rijkdom
2. Gevolgen voor de verdeling en daardoor voor de produktie
3. Gevolgen voor individuen en standen
4. De resulterende maatschappelijke veranderingen

BOEK X DE WET VAN MENSELIJKE VOORUITGANG

1. De gangbare theorie over menselijke vooruitgang; haar ontoereikendheid
2. Verschillen in beschavingspeil en hun oorzaak
3. De wet van menselijke vooruitgang
4. Hoe de moderne beschaving in verval kan raken
5. De centrale waarheid

CONCLUSIE

Het vraagstuk van het individuele leven

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Voorwoord van de uitgever

Henry George werd in 1839 in Philadelphia in de Verenigde Staten geboren. Na de lagere school monsterde hij aan als scheepsjongen en maakte een reis om de wereld, waarbij hij onder meer Europa en Australië bezocht. Hij werkte als drukker, zeeman, goudzoeker, winkelbediende, weger, journalist en als inspecteur van gasmeters, veelal in San Francisco. Hoewel hij aan den lijve ondervond wat armoede is, werd hij pas bij een bezoek aan New York in 1869 gegrepen door het raadsel van gelijktijdig toenemende rijkdom en armoede. Hij nam zich toen ernstig voor de oorzaak te vinden van de groeiende kloof tussen rijk en arm. In zijn vrije tijd las hij de werken van zijn grote voorgangers Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill en anderen. In 1879 voltooide hij Vooruitgang en Armoede, met als subtitel `Een onderzoek naar de oorzaken van economische depressies en het toenemen van armoede met het toenemen van rijkdom'. Vooruitgang en Armoede werd het hoofdwerk van een man met een grote visie, een scherpe blik, een oprecht verlangen om de waarheid te kennen, een sterk rechtvaardigheidsgevoel, een groot vuur en een bewonderenswaardig uithoudingsvermogen. Het was echter niet gemakkelijk een uitgever te vinden die bereid was een dik boek van een onbekende schrijver over een impopulair onderwerp te laten drukken. Dus verzorgde George het zetwerk en de eerste druk zelf, samen met enkele vrienden. Deze eerste druk verscheen nog in 1879 en werd snel gevolgd door een groot aantal herdrukken. Het boek werd een ware bestseller; het werd in zeer veel talen vertaald, en in de 25 jaar na het verschijnen werden meer dan twee miljoen exemplaren verkocht. George werd beroemd en populair, maar kreeg ook veel kritiek van tegenstanders. Karl Marx viel hem scherp aan, omdat hij diens ideeën over een tegenstelling tussen kapitaal en arbeid ontkende. George hield vol, schreef nog een aantal andere boeken en stierf in 1897, midden in een verkiezingscampagne voor het burgemeesterschap van New York, waarvoor hij kandidaat was gesteld.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Meer dan tweehonderdduizend mensen bewezen hem de laatste eer. Op zijn grafsteen is het volgende citaat uit Vooruitgang en Armoede aangebracht: `De waarheid die ik getracht heb aan het licht te brengen zal niet gemakkelijk worden aanvaard. Was dat wel zo, dan zou zij al lang geaccepteerd zijn en zou ze nooit zijn verduisterd. Maar zij zal vrienden vinden, vrienden die ervoor willen strijden en lijden en zonodig, ervoor sterven. Dat is de kracht van de Waarheid'.
In Engeland werd de visie van George aan het begin van deze eeuw één van de belangrijkste politieke onderwerpen en deze visie gaf zo'n krachtige impuls aan de sluimerende liberale beweging, dat de Liberal party prompt de verkiezingen won.
Het kwam echter niet tot invoering van de door George gepropageerde heffing op grondwaarden, doordat de conservatieven en de landheren zich er uit alle macht tegen verzetten.
In Nederland werd in 1896 op instigatie van de liberaal Treub, wethouder te Amsterdam, later minister van landbouw, nijverheid en handel, en daarna van financiën, het erfpachtsysteem ontwikkeld en ingevoerd, geïnspireerd door de ideeën van George.
Na de dood van George werd zijn visie naar de achtergrond gedreven, onder andere door het verder opkomende Marxisme en door de voortgaande industrialisatie, die bij oppervlakkige beschouwing het belang van een op grond gebaseerde economische theorie leek te verminderen. Toch werd George nog uitbundig geprezen door grote geesten als Albert Einstein, Winston Churchill, Franklin D. Roosevelt, George Bernard Shaw en Leo Tolstoi. En ook nu nog zijn er over de hele wereld Henry George Schools, waar economie wordt gestudeerd en onderwezen met de door George geformuleerde principes als uitgangspunt, en andere organisaties die inspiratie putten uit het werk van George, zoals de School of Economic Science in Engeland, die zich bij haar oprichting eveneens baseerde op het werk van George, en de School voor Filosofie in Nederland. In Nederland verschenen eerder enkele versies van Vooruitgang en Armoede. Enige jaren na de eerste Engelse uitgave verscheen een vertaling van Straatman, in 1938 gevolgd door een bewerking van Kolthek.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Voorts werd een verkorte en bewerkte versie uitgegeven door de Nederlandse Henry George vereniging, die in de jaren dertig werd opgericht onder de naam Recht en Vrijheid, samen met de door deze vereniging in 1971 opgerichte Stichting Grondvest.
Hier en daar is geëxperimenteerd met praktische toepassing van de theorie van George, onder andere in Denemarken, Australië, de Verenigde Staten en Nederland. Hoewel de berichten over deze experimenten positief waren, heeft invoering op grote schaal nergens plaatsgevonden.
George stelt dat particulier eigendom van grond de belangrijkste oorzaak is van armoede, werkloosheid en vele andere kwalen waaraan de wereldbevolking ook nu nog lijdt.
Particulier eigendom van natuurgaven als grond, water, lucht en licht is onnatuurlijk en nergens op gebaseerd; ze behoren de mensheid als geheel toe en aan niemand in het bijzonder. Eigendom van grond kan daarom geen absoluut maar slechts een relatief recht zijn, met de bijbehorende plicht tot zorg, goed gebruik, en rentmeesterschap. Het opeisen door het individu van wat de gemeenschap toebehoort is een bron van ellende; George toont aan dat de gevolgen vèrstrekkend zijn. Om aan de problemen een eind te maken is het voldoende dat de pacht, het deel van de produktie-opbrengst dat niet te danken is aan werk maar aan de kwaliteit of ligging van de gebruikte grond, aan de gemeenschap wordt afgedragen. Dit is dan de enige belasting (`single tax') die noodzakelijk is; alle andere vormen van belasting kunnen worden afgeschaft.
Sinds de dagen van George is de samenleving ingewikkelder geworden. Technologie, industrie, dienstverlening en overheid hebben de agrarische sector grotendeels verdrongen. Multinationals, pensioenfondsen en overheidsregelingen bepalen het beeld van nu en de theorie van George lijkt niet meer toepasbaar. Dit is echter schijn. De wetten die George zichtbaar heeft gemaakt blijven werken, wat de mens ook doet, zoals de zwaartekracht blijft werken als men op zijn hoofd gaat staan.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Uit de analyse van George blijkt dat de huidige werkloosheid in de Westerse wereld grotendeels het gevolg is van afsluiting van grond in combinatie met een anti-produktief belastingstelsel.
Het tegenwoordig internationaal gangbare stelsel van loon- en inkomstenbelasting ontmoedigt het aannemen van medewerkers door bedrijven, omdat per medewerker boven het netto loon een aanzienlijke som belasting moet worden betaald. De uitgebreide sociale voorzieningen die ons land als een zware last torst zijn in feite een kunstmatige correctie die nodig is om de armoede, het gevolg van onbeperkt privé-eigendom van grond en verkeerde belastingen, buiten de deur te houden. Dat het moeilijk is overheidsgelden vrij te maken voor grote infrastructurele werken is vooral te wijten aan het feit dat de grondwaardestijging, die als gevolg van zulke verbeteringen op de omringende grond optreedt, niet naar de overheid terugstroomt, maar toevalt aan de eigenaars van die grond. Werkloosheid, sociale voorzieningen en infrastructurele werken zijn belangrijke factoren in het ontstaan van de huidige staatsschuld en de enorme rentelasten die daar het gevolg van zijn. Het huidige belastingstelsel is, ondanks goedbedoelde maar marginale pogingen tot vereenvoudiging, zeer ingewikkeld, ondoorzichtig, arbeidsintensief en op zijn minst géén toonbeeld van rechtvaardigheid.
Het is dan ook niet moeilijk te betogen dat de theorie van George, die op al deze problemen een helder licht laat schijnen, bestudering verdient, zeker nu de theorieën van Marx in hoog tempo hun aanhang hebben verloren. Ook George geeft echter geen kant-en-klaar recept voor alle tijden. In zijn voorwoord schrijft hij: `Ik heb voornamelijk getracht algemene principes vast te stellen, waarbij ik het aan mijn lezers heb overgelaten waar nodig de toepassing ervan verder uit te werken'. Na bestudering is het woord dus aan de lezer.
Deze vertaling werd verzorgd door de afdeling Economie van de School voor Filosofie te Amsterdam.

Amsterdam, september 1992

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Voorwoord van de auteur

De denkbeelden die in dit boek worden uiteengezet zijn in het kort weergegeven in een artikel getiteld `*Our land and land policy*', uitgegeven te San Francisco in 1871. Ik was toen van plan om er zodra ik kon uitgebreider op in te gaan, maar lange tijd deed zich geen gelegenheid voor. Intussen werd mijn overtuiging van de waarheid ervan nog sterker en zag ik steeds helderder en duidelijker hun onderlinge samenhang. Ook zag ik hoe vele onjuiste ideeën en verkeerde denkpatronen de erkenning ervan in de weg stonden en hoe noodzakelijk het was het gehele terrein te bestrijken.
Voor zover de ruimte dat toeliet, heb ik dat zo grondig mogelijk gedaan. Ik ontkwam er niet aan eerst af te breken voordat ik kon opbouwen. Bovendien moest ik zowel schrijven voor hen die geen studie van deze onderwerpen hebben gemaakt als voor degenen die bekend zijn met economische denkwijzen. Omdat het betoog zo veelomvattend is konden veel van de opgekomen vragen onmogelijk zo volledig worden behandeld als ze verdienen. Ik heb voornamelijk getracht algemene principes vast te stellen, waarbij ik het aan mijn lezers heb overgelaten waar nodig de toepassing ervan verder uit te werken.
In bepaalde opzichten zal dit boek het meest gewaardeerd worden door hen die enige kennis hebben van economische literatuur; toch is er geen voorkennis nodig om het betoog te begrijpen of de conclusies ervan te beoordelen. De feiten waarop ik mij gebaseerd heb kunnen niet alleen worden nagetrokken in bibliotheken; iedereen kan ze zelf waarnemen en ze zijn algemeen bekend. Zo kan iedereen voor zichzelf vaststellen of de gemaakte gevolgtrekkingen juist of onjuist zijn.

Na een korte opsomming van de feiten die tot dit onderzoek hebben geleid, toets ik de gangbare verklaringen in de politieke economie die aangeven waarom lonen, ondanks een toename van produktievermogen, neigen naar het bestaansminimum.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Deze toetsing laat zien dat het huidige idee over lonen op een misvatting berust, dat lonen in werkelijkheid worden opgebracht door het werk waarvoor ze betaald worden en dat, onder gelijkblijvende omstandigheden, de loonsom zou moeten toenemen met het aantal werkenden.

Op dit punt stuit het onderzoek op de doctrine die de grondslag vormt van de belangrijkste economische theorieën en die een krachtige invloed heeft gehad op het denken op velerlei gebied, namelijk de theorie van Malthus. Volgens die theorie heeft de bevolking de neiging sneller te groeien dan de middelen van bestaan. Onderzoek toont echter aan dat deze theorie niet werkelijk gebaseerd is op feiten en bij een kritische beschouwing volledig door de mand valt.

Tot zover zijn de resultaten van het onderzoek, hoewel uiterst belangrijk, voornamelijk negatief. Ze tonen aan dat de huidige theorieën geen bevredigende verklaring geven voor het verband tussen armoede en materiële vooruitgang, maar ze werpen nog geen licht op het probleem zelf. Ze geven slechts aan dat de oplossing gezocht moet worden in de wetten van verdeling van rijkdom. Daarom is het nodig het onderzoek naar dit terrein te verleggen. Een eerste verkenning toont aan dat de drie wetten van verdeling onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn; een verband dat volgens de huidige politieke economie niet bestaat. Studie van het gangbare woordgebruik brengt de begripsverwarring aan het licht waardoor deze tekortkoming wordt versluierd. Daarna worden de wetten van verdeling uitgewerkt, te beginnen met de wet van pacht. Het is al snel duidelijk dat deze wet door de huidige politieke economie correct wordt begrepen. Maar het is ook duidelijk dat de volle draagwijdte van deze wet niet wordt overzien en dat zij de wetten van lonen en rente in zich draagt. De wet van pacht bepaalt welk deel van de opbrengst naar de grondeigenaar gaat en welk deel overblijft voor werk en kapitaal. Zonder hier verder bij stil te staan kom ik vervolgens bij de wetten van rente en lonen.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Daar ben ik dieper op ingegaan en ik heb gezocht naar de werkelijke oorzaak van rente en de rechtvaardiging ervan. Ook heb ik een bron van veel misverstand willen aangeven, namelijk het verwarren van winst uit monopolie met de op zichzelf gerechtvaardigde beloning van kapitaal. Terugkerend naar de hoofdlijn van het onderzoek wordt aangetoond dat de rente zal stijgen of dalen met de lonen. Uiteindelijk is de hoogte van de rente afhankelijk van dezelfde oorzaak als die van de pacht, namelijk van de marge van produktie[1] oftewel van die produktie-opbrengst waarboven pacht kan worden afgedragen. Een soortgelijk, onafhankelijk onderzoek van de wet van lonen levert overeenkomstige resultaten op. Aldus worden de drie wetten van verdeling tot onderlinge samenhang en harmonie gebracht. Het feit dat bij materiële vooruitgang de pacht overal stijgt verklaart het feit dat lonen en rente dat niet doen.

Wat de oorzaak is van deze stijging van de pacht is de volgende vraag die oprijst en die aanleiding geeft tot het onderzoek naar de invloed die materiële vooruitgang heeft op de verdeling van rijkdom. Als we de factoren die materiële vooruitgang bewerkstelligen splitsen in bevolkingsgroei en vooruitgang in vaardigheden, dan zien we allereerst dat bevolkingsgroei steeds tot gevolg heeft dat het deel van de opbrengst dat als pacht wordt geïnd toeneemt en dat lonen en rente evenredig afnemen. Dit komt niet alleen doordat steeds minder produktieve grond in gebruik wordt genomen, maar ook door een concentratie van bedrijvigheid en een toename van produktievermogen als rechtstreeks gevolg van de bevolkingsgroei. Los van de bevolkingsgroei zien we dat verbetering van produktietechnieken hetzelfde effect heeft. Indien grond in privé-eigendom wordt gehouden, treden bij een stabiel bevolkingsaantal dezelfde verschijnselen op als die door Malthus worden toegeschreven aan bevolkingsgroei.

---

[1] Met de `marge van produktie' bedoelt George de minst produktieve grond die in gebruik is. Dit principe wordt later uitgewerkt.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Daarna beschouw ik de gevolgen van de voortdurende stijging van grondprijzen die voortkomt uit de materiële vooruitgang. Hier wordt duidelijk dat er onvermijdelijk speculatie ontstaat wanneer grond in persoonlijk eigendom wordt genomen; een weliswaar afgeleide, maar zeer krachtige oorzaak van de toename van pacht en van het terugdringen van de lonen.

De redenering toont aan dat als gevolg hiervan periodieke economische depressies onvermijdelijk zijn en de feiten tonen dit ook aan; uit deze analyse blijkt dat bij materiële vooruitgang in combinatie met privé-eigendom van grond, de werkenden genoegen moeten nemen met lonen op het niveau van de allerlaagste levensstandaard, ongeacht de bevolkingsgroei.

Het aangetoonde verband tussen armoede en vooruitgang wijst in de richting van een oplossing, maar wel één die dermate radicaal is dat ik het nodig acht te onderzoeken of er nog een andere is. Daarbij ben ik uitgegaan van een ander vertrekpunt, namelijk de maatregelen die tegenwoordig worden bepleit en aangehangen ter verbetering van de levensomstandigheden van de werkende massa. Het resultaat hiervan blijkt dan mijn oorspronkelijke gedachtengang te ondersteunen, omdat het laat zien dat niets anders dan het weer gemeengoed maken van grond de armoede kan opheffen en de tendens naar hongerlonen kan ombuigen.

Dan dient zich de kwestie van rechtvaardigheid aan en betreden we het terrein van de ethiek. Onderzoek naar de aard en grondslag van bezit toont aan dat er een fundamenteel en onverenigbaar verschil bestaat tussen bezit van goederen die het produkt zijn van werk en het bezit van grond, dat het eerste een natuurlijke en rechtmatige grondslag heeft en het tweede niet, en dat de erkenning van exclusief eigendom van grond wel moet leiden tot een ontkenning van het recht op eigendom van de voortbrengselen van werk.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Nader onderzoek laat zien dat het principe van particulier eigendom van grond altijd moet leiden tot slavernij van de werkende bevolking. Ook toont het dat grondeigenaren geen enkel recht hebben op schadeloosstelling wanneer de gemeenschap het verkiest haar recht op grond weer uit te oefenen. Privé-eigendom van grond is tegennatuurlijk en in de Verenigde Staten merken we nu al de gevolgen van het feit dat we dit verkeerde en ontwrichtende principe hebben aanvaard.

Het onderzoek richt zich vervolgens op de leiding van de staat, de regering. Het toont aan dat eigendom van grond geen voorwaarde is voor gebruik en verbetering van grond, maar het gebruik ervan juist in de weg staat en een enorme verspilling van produktief vermogen veroorzaakt. Het onderzoek maakt ook duidelijk dat erkenning van de gemeenschap als fundamenteel rechthebbende op grond niet wereldschokkend is en niet tot onteigening leidt, maar bereikt kan worden door alle belastingen af te schaffen, behalve die op de waarde van grond. Onderzoek naar de principes van belastingheffing geeft aan dat dit in elk opzicht de beste heffingsgrondslag is.

Een beschouwing van de gevolgen van de voorgestelde verandering laat zien dat de produktie enorm zou toenemen, dat een rechtvaardige verdeling zou zijn gewaarborgd, dat zij aan alle lagen van de bevolking ten goede zou komen en de weg zou openen naar een waardiger samenleving.

Het onderzoek komt dan in een breder kader te staan en begint opnieuw vanuit een ander uitgangspunt. Want niet alleen botst de gewekte hoop met het gangbare idee dat sociale vooruitgang slechts mogelijk is door evolutie, ook bevestigen de conclusies die we getrokken hebben bepaalde wetten die, als het werkelijk natuurwetten betreft, in de wereldgeschiedenis duidelijk aanwijsbaar moeten zijn. Daarom is het als proef op de som noodzakelijk de wet van de menselijke vooruitgang uit te werken.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Want bepaalde belangrijke feiten, die zich aan onze aandacht opdringen zodra we dit onderwerp aansnijden, lijken volkomen onverenigbaar met de nu gangbare theorie. Dit onderzoek toont aan dat verschillen in beschavingspeil niet het gevolg zijn van verschillen tussen individuen, maar veeleer van verschillen in de wijze waarop de samenleving is opgebouwd. En dat vooruitgang, die altijd gevoed wordt door samenwerking, omslaat in verval naarmate verdeeldheid binnensluipt. Zelfs heden ten dage, in onze moderne samenleving, tekenen zich reeds de oorzaken af die alle voorgaande beschavingen hebben vernietigd en is de alleen politiek beleden democratie hard op weg naar anarchie en dictatuur. Maar ook laat het onderzoek de overeenkomst zien tussen de wetten die het gemeenschapsleven beheersen en het grote principe van rechtvaardigheid. Terwijl de eerdere conclusies verder worden onderbouwd, geeft het onderzoek aan hoe achteruitgang kan worden omgebogen tot vooruitgang. Daarmee is het onderzoek afgesloten. Het laatste hoofdstuk spreekt voor zichzelf.

Het grote belang van dit onderzoek ligt voor de hand. Aannemend dat het zorgvuldig en redelijk is opgezet, veranderen de gevolgtrekkingen de aard van de politieke economie volkomen en geven zij haar de logische samenhang en zeggingskracht die kenmerkend zijn voor een ware wetenschap die de volle sympathie van het grote publiek kan genieten, van wie zij zo lang vervreemd is geweest. Wat ik tot stand heb gebracht in dit boek - als ik het probleem van vooruitgang en armoede correct heb opgelost - is een vereniging van de essentie van de leerstellingen van Smith en Ricardo met die van Proudhon en Lassalle; verder de bewijsvoering dat `laissez-faire' (in de ware zin van het woord) de weg vrijmaakt om de verheven idealen van het socialisme te realiseren en dat sociale beginselen en morele principes identiek zijn. Ten slotte heb ik opvattingen weerlegd die bij velen een heldere waarneming in de weg staan.

Dit boek is geschreven in de periode van augustus 1877 tot maart 1879 en de drukproef was klaar in september van dat jaar.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Sindsdien zijn er nieuwe voorbeelden aangedragen die de juistheid van de uiteengezette visie bevestigen. De loop der geschiedenis - met name de sterke beweging die op de Britse eilanden in gang werd gezet door het Ierse landoproer - benadrukt steeds sterker de urgentie van het probleem dat ik getracht heb op te lossen. Tot dusverre heeft geen enkele kritiek aanleiding gegeven deze visie te herzien of aan te passen - feitelijk heb ik nog geen enkele tegenwerping gehoord die niet al bij voorbaat in dit boek wordt weerlegd. En behalve dat er wat taalfouten zijn gecorrigeerd en er een voorwoord is toegevoegd, is deze uitgave identiek aan alle voorafgaande.

Henry George
New York, november 1880

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Inleiding: Het Probleem

Deze eeuw kenmerkt zich door een wonderbaarlijke toename van ons vermogen om welvaart te produceren. Toepassing van elektriciteit, verbetering van produktieprocessen en invoering van arbeidsbesparende machines, toegenomen specialisatie en grootschaliger produktie en bovendien de buitengewone toename van ruilmogelijkheden, hebben de effectiviteit van werk verveelvoudigd.
Aan het begin van dit schitterende tijdperk ging men er als vanzelfsprekend vanuit dat arbeidsbesparende uitvindingen de last van de werkenden zouden verlichten en hun omstandigheden zouden verbeteren, en dat door de enorme toename van het producerend vermogen echte armoede tot het verleden zou gaan behoren. Hadden uitvinders uit de vorige eeuw, zoals Franklin en Priestley, kunnen voorzien hoe het stoomschip de plaats innam van het zeilschip, de trein die van de postkoets, de maaimachine die van de zeis en de dorsmachine die van de dorsvlegel; hadden zij het dreunen van de machines kunnen horen, die, gehoorzaam aan de menselijke wil, en ter bevrediging van menselijke verlangens, een macht uitoefenen, groter dan die van alle mensen en lastdieren op aarde tezamen; hadden zij kunnen zien hoe de boom uit het woud omgevormd wordt tot planken - tot deuren, ramen, blinden, kisten of tonnen, terwijl er nauwelijks een mensenhand aan te pas komt; hoe in grote werkplaatsen laarzen en schoenen per kistlading worden gemaakt met minder menselijke inspanning dan de ouderwetse schoenmaker nodig had om een zool onder een schoen te zetten; hoe in fabrieken, onder het toeziend oog van één meisje, katoen sneller in een lap stof verandert dan door honderden noeste wevers met hun handweefgetouwen; hadden zij kunnen zien hoe stoomhamers vorm geven aan reusachtige aandrijfassen en machtige ankers en hoe met het fijnste gereedschap horloges worden gemaakt; hoe de diamantboor de rots doorklieft en hoe olie uit steenkool de walvis overbodig maakt;

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

hadden zij zich kunnen voorstellen wat een ongelooflijke besparing van werk voortkomt uit verbeterde mogelijkheden tot handel en communicatie - schapen, geslacht in Australië, vers gegeten in Engeland, een opdracht, 's middags gegeven door een Londense bankier, op de ochtend van dezelfde dag uitgevoerd in San Francisco; hadden zij een idee gehad van de onnoemelijke hoeveelheid verbeteringen, waarvan dit slechts voorbeelden zijn, tot welke conclusie zouden zij dan zijn gekomen ten aanzien van de sociale omstandigheden van de mensheid?

Het zou zich niet als een gevolgtrekking hebben voorgedaan; het zou geleken hebben alsof ze het met eigen ogen hadden gezien. Hun hart zou zijn opgesprongen van vreugde en zij zouden van geestdrift vervuld zijn geweest, als iemand die vanaf de top van een heuvel vlak vóór de uitgedroogde karavaan de levende glans van ruisende bossen en de glinstering van hem toelachend water in het vizier krijgt. In dat visioen zouden zij als vanzelfsprekend hebben aangenomen dat die nieuwe krachten de samenleving zouden verheffen, dat zij de allerarmsten boven hun bestaansminimum zouden uittillen en de minstbedeelden vrijwaren van zorgen over de materiële behoeften des levens. Zij zouden hebben gezien hoe deze willoze produkten van de wetenschap de aloude vloek op zich nemen en met hun ijzeren spieren en stalen pezen het leven van de armsten tot een vakantie maken, waarbinnen hoge kwaliteit en goede impulsen de ruimte hebben om zich te ontwikkelen.

En vanuit deze materiële overvloed zouden zij, als noodzakelijk gevolg, morele omstandigheden zien voortkomen, die het gouden tijdperk, waarvan de mensheid altijd heeft gedroomd, tot werkelijkheid zouden maken. De jeugd niet langer uitgehongerd en in haar groei belemmerd, de ouderdom niet meer gekweld door hebzucht; het kind spelend met de tijger, de putjesschepper vol overgave genietend van de schoonheid van de sterren. Het slechte verdwenen, het woeste getemd, tweedracht omgezet in harmonie. Want hoe kan hebzucht bestaan als iedereen genoeg heeft? Hoe kunnen ondeugd, misdaad, onwetendheid, wreedheid, voortkomend uit armoede en de angst ervoor, bestaan waar armoede verdwenen is?

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Wie moet nog kruipen, waar iedereen vrij is en wie nog onderdrukken, waar allen gelijk zijn?
Dit was de hoop, de droom, geboren uit de vooruitgang die deze mooie 19e eeuw haar glans geeft. Zij is zozeer gemeengoed geworden, dat zij denkpatronen radicaal heeft veranderd, gevestigde meningen heeft achterhaald en de meest fundamentele ideeën door nieuwe heeft vervangen. De lokkende visioenen van mogelijkheden van een hogere orde zijn niet alleen in glans en levendigheid toegenomen, ook hun richting is veranderd - in plaats van achterom te kijken naar de zwakke kleuren van een ten einde lopende zonsondergang, wordt de blik nu gericht op de volle glorie van de dageraad.
Het is waar dat de ene teleurstelling de andere is opgevolgd en dat ontdekking na ontdekking en uitvinding na uitvinding toch niet geleid heeft tot verlichting voor hen die de zwaarste last torsen, en evenmin overvloed heeft gebracht voor de armen. Maar omdat dit falen altijd wel aan iets kon worden toegeschreven, is tot op de dag van vandaag dit nieuwe geloof nauwelijks aangetast. We hebben de te overwinnen moeilijkheden beter leren inschatten, maar we vertrouwen er niettemin nog steeds op dat het in dit tijdvak besloten ligt dat we ze te boven zullen komen.
Nu stuiten we echter op feiten waar we niet omheen kunnen. Uit alle delen van de beschaafde wereld komen klachten over een industriële teruggang; over arbeidskrachten, veroordeeld tot onvrijwillige werkloosheid; over opgehoopt kapitaal dat niet wordt gebruikt; over geldelijke nood bij ondernemers; over gebrek en bezorgdheid bij de werkende bevolking. Al die doffe ellende, al die schrijnende smart, waar grote delen van de mensheid in verwikkeld zijn geraakt onder de naam `moeilijke tijden', teistert vandaag de dag de wereld. Deze omstandigheden, aanwezig in samenlevingen die zo sterk verschillen in ligging, in politieke instellingen, financiële en fiscale systemen, in bevolkingsdichtheid en sociale structuur, kunnen nauwelijks verklaard worden door lokale oorzaken.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Er heerst nood waar grote legers worden onderhouden, maar ook waar legers van bescheiden omvang zijn; er is nood waar beschermende tarieven zinloos en verkwistend de handel belemmeren, maar ook waar de handel bijna vrij is; er is nood waar nog autocratie heerst, maar ook waar de politieke macht geheel in handen van het volk is; in landen waar papiergeld gebruikt wordt en ook in landen waar goud en zilver de enige betaalmiddelen zijn. Kennelijk moeten we achter dit alles een gemeenschappelijke oorzaak zoeken.

Dàt er een algemene oorzaak is en dat deze ligt in wat wij materiële vooruitgang noemen of in iets dat daarmee nauw verbonden is, wordt meer dan een vermoeden wanneer blijkt dat de genoemde verschijnselen, die wij aanduiden met de term `industriële depressie', slechts versterkingen zijn van de verschijnselen die materiële vooruitgang altijd begeleiden en die zich bij toenemende materiële vooruitgang steeds duidelijker en heviger voordoen. Daar waar de materiële vooruitgang het verst gevorderd is, dat wil zeggen waar de bevolking het dichtst, de rijkdom het grootst en het produktie-apparaat en de handel het verst ontwikkeld zijn, juist dáár vinden we de diepste armoede, de hardste strijd om het bestaan en ook de grootste gedwongen werkloosheid.

Daarom emigreren arbeiders, op zoek naar hoger loon, en daarom vloeit kapitaal, op zoek naar hogere rente, naar de nieuwe landen, waar de materiële ontwikkeling nog in een eerder stadium verkeert. In de oude wereld, in die landen waar de materiële vooruitgang het verst is voortgeschreden, is overal schrijnende armoede te vinden temidden van de grootste overvloed. Ga eens naar een van de nieuwe landen, waar de westerse daadkracht net de eerste stap heeft gezet op de weg van snelle vooruitgang, waar het produktieapparaat en de markten nog onverfijnd en inefficiënt zijn, waar de welvaartsgroei nog onvoldoende is om wie dan ook een luxe en gemakkelijk leven te laten leiden, waar het beste huis slechts een houten hut is, of een tent van vodden en papier en waar de rijkste man gedwongen is te werken. Hoewel men daar geen rijkdom en alles wat daarbij hoort zal aantreffen, vindt men er evenmin bedelaars. Er is daar geen luxe, maar ook geen schrijnende armoede.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Niemand leidt er een gemakkelijk leven of heeft het erg goed, maar iedereen kan voor zich zelf zorgen en niemand die kan en wil werken, wordt benauwd door de angst voor gebrek.
Zodra zo'n gemeenschap echter de omstandigheden bereikt waar alle beschaafde landen naar streven en er sprake is van materiële vooruitgang - zoals een intensievere bebouwing, betere verbindingen met de rest van de wereld en een toenemend gebruik van arbeidsbesparende machines, die efficiëntere produktie en handel mogelijk maken, waardoor de welvaart niet alleen in totaal toeneemt maar ook per hoofd van de bevolking - op dat moment dient het spook van de armoede zich aan. Sommigen gaat het oneindig veel beter, maar voor anderen is het moeilijk om zelfs in hun meest elementaire behoeften te voorzien. Met de locomotief komt ook de bedelaar. Armenhuizen en gevangenissen zijn even kenmerkend voor materiële vooruitgang als luxueuze huizen, rijkgevulde pakhuizen en schitterende kerken. In de door gaslampen verlichte straten waar geüniformeerde politie patrouilleert, wachten bedelaars op voorbijgangers en in de schaduw van universiteiten, bibliotheken en musea, verzamelen zich de afschuwelijke Hunnen en woeste Vandalen, die al door Macaulay werden voorspeld.
Dit feit - het opvallende feit dat armoede en alles wat daarmee samenhangt juist zichtbaar wordt in gemeenschappen wanneer de materiële omstandigheden beter worden - bewijst dat de sociale problemen, die overal te vinden zijn waar een zekere mate van vooruitgang is bereikt, niet worden veroorzaakt door plaatselijke omstandigheden, maar op de een of andere manier worden opgeroepen door de vooruitgang zelf.
Hoe onaangenaam het ook mag zijn dit te erkennen, het wordt nu langzamerhand duidelijk dat de enorme toename van het produktief vermogen die deze eeuw kenmerkt en die zich in een steeds hoger tempo voortzet, géén neiging vertoont de armoede uit te bannen of de lasten te verlichten van diegenen die gedoemd zijn te ploeteren en te zwoegen. De kloof tussen rijk en arm wordt alleen maar breder en de strijd om het bestaan heviger. De vele uitvindingen hebben de mens vermogens gegeven waarvan men zich een eeuw geleden in zijn stoutste dromen geen voorstelling had kunnen maken.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Maar in de fabrieken waar arbeidsbesparende machines een wonderbaarlijke graad van ontwikkeling hebben bereikt zijn kleine kinderen aan het werk. Overal waar de nieuwe mogelijkheden min of meer volledig worden benut, zijn grote groepen aangewezen op liefdadigheid of zijn daar na aan toe. Temidden van de grootste rijkdom sterven mensen van de honger en zuigen uitgemergelde baby's aan een droge borst, terwijl alom de zucht naar gewin en de verering van rijkdom bewijzen zijn van de vrees voor gebrek. Het beloofde land zweeft voor ons als een luchtspiegeling. Zodra we grijpen naar de vruchten van de boom van kennis veranderen ze in appels van Sodom, die bij aanraking in stof uiteenvallen.

Het is waar dat de rijkdom sterk is toegenomen en dat het gemiddelde comfort, de vrije tijd en de beschaafdheid zijn toegenomen, maar deze verworvenheden zijn geen gemeengoed. De laagste klasse heeft er geen deel aan.[1]

Ik wil niet beweren dat de omstandigheden van de laagste klasse in geen enkel opzicht vooruit zijn gegaan, maar wel dat er geen enkele verbetering is opgetreden die kan worden toegeschreven aan het toegenomen produktie-vermogen. Ik bedoel dat materiële vooruitgang in geen geval leidt tot verbeterde omstandigheden van de laagste klasse wat betreft de noodzakelijke voorwaarden voor een gezond en gelukkig menselijk bestaan. Sterker nog, die vooruitgang leidt tot een steeds verdere verslechtering van de omstandigheden van de laagste klasse. Hoe opbouwend de nieuwe krachten ook zijn, zij beïnvloeden de sociale structuur niet van onderaf, zoals lang werd geloofd en gehoopt, maar zij splijten haar in tweeën.

---

[1] Het is waar dat ook de armste nu in zekere zin kan genieten van dingen die zelfs de rijkste een eeuw geleden niet kende, maar zolang de mogelijkheid niet is verbeterd om zich de noodzakelijkste levensbehoeften aan te schaffen betekent dit nog geen beter leven. De zwerver in een grote stad geniet misschien van veel dingen die de boer op het afgelegen land ontzegd blijven, maar dat betekent nog niet dat die zwerver beter af is dan de onafhankelijke boer.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Het is alsof een reusachtige wig gedreven wordt, niet onder de samenleving, maar er dwars doorheen. Degenen die zich boven het scheidingsvlak bevinden worden opgetild, maar degenen eronder worden verpletterd.
Over het algemeen beseft men dit niet, omdat het niet opvalt in een maatschappij waar een deel van de bevolking zich lange tijd nog net in leven heeft kunnen houden. Waar dit het geval is, zoals lange tijd in een groot deel van Europa, is het onmogelijk nog dieper te zinken, want daarna houdt elk bestaan op. Maar als men de ontwikkeling van nieuwe nederzettingen vergelijkt met de omstandigheden van oudere gemeenschappen, kan men duidelijk zien dat materiële vooruitgang niet alleen geen einde maakt aan armoede, maar deze zelfs veroorzaakt. In de Verenigde Staten is duidelijk waarneembaar dat vuil en ellende, en de verdorvenheden en misdaden die daaruit voortkomen, overal toenemen waar dorpen uitgroeien tot steden. Juist in de oudere en welvarender delen van de Verenigde Staten worden verpaupering en ellende onder de arbeidersklasse op de meest pijnlijke wijze zichtbaar. Als er in San Francisco minder armoede heerst dan in New York, komt dat dan niet omdat San Francisco in ontwikkeling nog achter ligt op New York? Wanneer San Francisco het punt bereikt waar New York nu is, dan lopen daar ongetwijfeld ook haveloze kinderen blootsvoets over straat.
Dit verband tussen armoede en vooruitgang is het grote raadsel van onze tijd. Het is het kardinale punt van waaruit industriële, sociale en politieke problemen ontstaan, die de wereld versteld doen staan en waarmee overheid, liefdadigheid en onderwijs tevergeefs worstelen. Daaruit komen de wolken voort die zich samenpakken boven de toekomst van de meest vooruitstrevende en zelfbewuste naties. Het is het raadsel dat onze beschaving door de Sfinx van het lot wordt opgegeven en het niet oplossen ervan betekent vernietiging. Zolang de toegenomen rijkdom die de moderne vooruitgang ons brengt alleen maar wordt gebruikt om grote fortuinen op te bouwen, de luxe te vergroten en het contrast tussen bezit en gebrek te verscherpen, is de vooruitgang niet werkelijk en kan deze niet blijvend zijn.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Een reactie kan niet uitblijven. De toren helt over en elke nieuwe verdieping bespoedigt slechts de uiteindelijke inéénstorting. Mensen opleiden die gedoemd zijn in armoede te leven maakt ze alleen maar weerspannig. Als we politieke instellingen waarbij de mensen in theorie gelijk zijn grondvesten op een systeem van schrille sociale ongelijkheid, dan zetten we de piramide op haar top.
Hoe belangrijk dit probleem ook is en hoe het ook van alle kanten op ons afkomt, tot nu toe is er nog geen oplossing gevonden die rekening houdt met alle feiten en die een duidelijke en eenvoudige remedie biedt. Dit blijkt wel uit de zeer uiteenlopende pogingen om de heersende depressie te verklaren. Die duiden niet alleen op een kloof tussen het volksgevoel en de wetenschappelijke theorieën, maar laten tevens zien dat de overeenstemming die zou moeten bestaan tussen degenen die dezelfde algemene theorieën aanhangen, spaak loopt op praktische vragen en uiteenvalt in een wirwar van meningen. Vooraanstaande economische autoriteiten hebben ons gezegd dat de heersende depressie te wijten is aan overconsumptie. Andere autoriteiten zeggen dat ze te wijten is aan overproduktie, terwijl schrijvers van naam stuk voor stuk de verspillingen van de oorlog, de uitbreiding van de spoorwegen, de pogingen van de arbeiders om de lonen op peil te houden, het lagere zilvergehalte van de munt, de uitgifte van papiergeld, de toename van arbeidsbesparende machines, het openen van kortere handelswegen, enzovoort, als oorzaak hebben aangewezen.
Terwijl geleerden het op deze manier met elkaar oneens zijn beginnen bij de grote massa in hoog tempo ideeën post te vatten: dat er een onvermijdelijk conflict bestaat tussen kapitaal en arbeid, dat mechanisatie een kwaad is, dat concurrentie beperkt moet worden en rente afgeschaft, dat rijkdom geschapen kan worden door geld in omloop te brengen, dat het de plicht van de regering is kapitaal of werk te verschaffen. Want de grote massa voelt zich duidelijk benadeeld en is zich scherp bewust van onrecht.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Dergelijke ideeën zijn heel gevaarlijk, want ze brengen grote mensenmassa's, die de basis zijn van de hoogste politieke macht, in de ban van charlatans en volksmenners; maar die ideeën kunnen niet met succes worden bestreden zolang de politieke economie geen antwoord geeft op de grote vraag, een antwoord dat in overeenstemming is met haar leerstellingen en dat aansluit bij de opvattingen van de bevolking.
Het behoort tot het terrein van de politieke economie om zo'n antwoord te formuleren. Want politieke economie is geen verzameling dogma's; zij is de verklaring van een aantal feiten. Zij is de wetenschap die in de opeenvolging van bepaalde verschijnselen wederzijdse verbanden tracht te vinden en oorzaak en gevolg tracht op te sporen, zoals de natuurwetenschappen dat bij een ander soort verschijnselen trachten te doen. Zij is gegrondvest op een stevige basis. De uitgangspunten van waaruit zij haar gevolgtrekkingen maakt zijn waarheden van de hoogste orde; axioma's die wij allen herkennen, waarop wij met een gerust hart de overwegingen en het handelen van alledag baseren, en die samengevat kunnen worden als de geestelijke uitdrukking van de natuurwet dat beweging de weg van de minste weerstand zoekt, dat wil zeggen dat de mens zijn behoeften met zo min mogelijk inspanning tracht te bevredigen.
Vanuit deze zekere basis zijn de methoden van de politieke economie, die eenvoudigweg bestaan uit het vaststellen van overeenkomsten en verschillen, even betrouwbaar als die van de natuurwetenschappen. In deze zin is zij even wetenschappelijk als de meetkunde, die, uitgaande van vergelijkbare waarheden met betrekking tot ruimte, met behulp van soortgelijke methoden haar conclusies trekt. En als de conclusies van de politieke economie juist zijn, zouden ze evenzeer voor zichzelf moeten spreken als die van de meetkunde. In de politieke economie kunnen we onze theorieën niet verifiëren door kunstmatig bepaalde voorwaarden te scheppen, zoals dat bij andere wetenschappen wel mogelijk is. We kunnen echter even doeltreffend conclusies trekken door gemeenschappen te vergelijken waar verschillende omstandigheden heersen.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Ook kunnen we in gedachten krachten of factoren, waarvan de werking bekend is, scheiden of combineren, toevoegen of uitschakelen.
Ik stel voor hierna een poging te wagen om met de methoden van de politieke economie het probleem dat ik geschetst heb op te lossen, en de wet te zoeken die het verband legt tussen armoede en vooruitgang en die gebrek doet toenemen terwijl de welvaart stijgt. Ik geloof dat we in de oplossing van deze paradox de verklaring zullen vinden voor de steeds terugkerende perioden van stagnatie in handel en industrie, die onverklaarbaar schijnen als we ze apart beschouwen van meer algemeen voorkomende verschijnselen. Indien het onderzoek degelijk wordt opgezet en zorgvuldig uitgevoerd, dan moet het leiden tot een conclusie die elke toets kan doorstaan en die in overeenstemming zal zijn met iedere andere waarheid. Een opeenvolging van verschijnselen is immers niet toevallig. Ieder gevolg heeft een oorzaak en ieder feit impliceert een daaraan voorafgaand feit.
Het feit dat de hedendaagse politieke economie het voortduren van armoede temidden van toenemende welvaart niet verklaart op een wijze die strookt met de diepgewortelde ideeën van de mensen; dat de onaantastbare waarheden die de huidige politieke economie ons wel voorhoudt geen onderling verband of samenhang vertonen; dat zij bij het grote publiek niet de weerklank heeft gevonden die de waarheid, hoe onplezierig ook, toch altijd vindt; dat zij daarentegen na een eeuw van ontwikkeling, waarin enkele van de meest fijnzinnige en gezaghebbende geesten zich erin hebben verdiept, nu door staatslieden zou moeten worden afgewezen, door de massa verworpen en door welopgevoede en weldenkende mensen gedegradeerd tot een pseudo-wetenschap waarin niets vaststaat of kan worden vastgelegd; dat alles moet, dunkt me, niet worden geweten aan enig onvermogen van de wetenschap op zich, maar aan onjuiste uitgangspunten of aan een factor die over het hoofd is gezien. En omdat zulke fouten in het algemeen uit respect voor autoriteit met de mantel der liefde worden bedekt, stel ik voor in dit onderzoek niets zonder meer aan te nemen, ook aanvaarde theorieën fundamenteel te onderzoeken, en als deze de test niet doorstaan,

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

de feiten opnieuw te bekijken om te trachten de wetmatigheden ervan aan het licht te brengen.
Ik stel voor geen vraag uit de weg te gaan, geen gevolgtrekking te schuwen, maar de waarheid te volgen waar die ons ook brengt. Op ons rust de verantwoordelijkheid de wet te ontdekken, want in het centrum van onze hedendaagse beschaving bezwijken vrouwen en kermen kleine kinderen. Maar wat die wet zal aantonen is niet onze zaak. Als de conclusies waar wij toe komen botsen met onze vooroordelen, laten we daar dan niet voor terugschrikken; als zij instellingen aan de kaak stellen die tijdenlang verstandig en vanzelfsprekend leken, laten we dan niet op onze schreden terugkeren.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

BOEK I

LONEN EN KAPITAAL

Hij die de wijsbegeerte wil volgen, moet een mens zijn met een vrije geest.

Ptolemaeus

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

1. De gangbare loontheorie; haar ontoereikendheid

Om het probleem dat we onszelf hebben gesteld terug te brengen tot zijn essentie, zullen we stap voor stap bekijken welke verklaring de politieke economie, zoals die in deze tijd door de meest vooraanstaande geleerden wordt aanvaard, ervoor geeft. Armoede temidden van toenemende welvaart en de alom bekende neiging van de lonen om tot een minimum te dalen, hebben kennelijk dezelfde oorzaak. In het kort kunnen we daarom onze probleemstelling als volgt formuleren: waarom tenderen de lonen naar een minimum dat net genoeg is om in leven te blijven, terwijl het produktief vermogen toeneemt?
Het antwoord van de tegenwoordige politieke economie is dat de lonen worden bepaald door de verhouding tussen het aantal werkenden en het kapitaal dat bestemd is voor de inzet van werk; verder dat de lonen altijd de neiging hebben te dalen tot het minste dat de werker bereid is te accepteren voor zijn levensonderhoud en dat van zijn gezin, omdat elke toename van kapitaal op de voet gevolgd en overtroffen wordt door de groei van de werkende bevolking. Daardoor zal het quotiënt van kapitaal en aantal werkers nooit groter worden.
In de publieke opinie heeft deze leer algemeen ingang gevonden. Zij wordt onderschreven door de meest prominente figuren in de politieke economie. De bezwaren die ertegen worden ingebracht, zijn in het algemeen meer van formele dan van inhoudelijke aard.[1]

---

[1] Dit geldt bijvoorbeeld voor de bezwaren van Thornton. Enerzijds ontkent hij het bestaan van een vaststaand loonfonds, d.w.z. een vast deel van het kapitaal dat bestemd is voor het betalen van de arbeiders, maar anderzijds (en dat is essentieel) beweert hij dat lonen betaald worden uit kapitaal en dat toename of afname van kapitaal betekent dat het fonds voor het uitbetalen van lonen groter of kleiner wordt. De krachtigste aanval op de loonfondstheorie komt van Prof. Francis A. Walker (`*The Wages Question*', New York, 1876). Toch stelt ook hij dat lonen grotendeels uit kapitaal worden betaald. Meer kan zelfs de meest fervente aanhanger van de loonfondstheorie niet verlangen.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Buckle hanteert deze theorie als de grondslag voor zijn algemene leer van de wereldgeschiedenis. Zij wordt aan bijna alle universiteiten in Engeland en de Verenigde Staten onderwezen en is opgenomen in de leerboeken die de massa tot redelijk oordelen over praktische zaken moeten brengen. Want zij lijkt te kloppen met de nieuwe filosofie die in enkele jaren de wetenschappelijke wereld heeft veroverd en nu in hoog tempo gemeengoed wordt.
Was deze theorie in het conceptuele denken al diep geworteld, nu is zij in ruwere vorm nog vaster verankerd in het praktische denken. De reden dat de waandenkbeelden van protectionisme zo'n hardnekkig bestaan leiden, ligt in het idee dat het bedrag dat aan lonen besteed kan worden in iedere afzonderlijke gemeenschap vaststaat en ook nog eens moet worden gedeeld met de concurrerende arbeidskrachten van buiten die gemeenschap. Dezelfde gedachtengang ligt meestal ten grondslag aan theorieën die tot doel hebben het aandeel van de arbeiders te vergroten door de rente af te schaffen en de vrije concurrentie aan banden te leggen. Overal waar slechts oppervlakkig wordt gedacht steekt dit idee de kop op, zoals in de media en tijdens debatten in het parlement.
En toch, hoe algemeen aanvaard en diepgeworteld deze theorie ook is, ze lijkt mij niet in overeenstemming met duidelijk waarneembare feiten. Want als de lonen afhankelijk zijn van de verhouding tussen het aantal werkenden en het bedrag dat voor het te verrichten werk bestemd is, dan moet relatieve overvloed of schaarste van de ene factor samengaan met relatieve overvloed of schaarste van de andere factor, en dus moet kapitaal relatief overvloedig beschikbaar zijn waar de lonen hoog zijn, en relatief schaars bij lage lonen. En omdat kapitaal dat voor lonen wordt gebruikt grotendeels zal bestaan uit kapitaal waarvoor voortdurend investeringsmogelijkheden worden gezocht, moet de geldende rentestand de maatstaf zijn van de relatieve overvloed of schaarste ervan.

Verder aanvaardt hij de theorie van Malthus volledig. Daarmee verschillen zijn praktische conclusies in geen enkel opzicht van de huidige theorie.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Dus als het waar is dat de lonen afhangen van de verhouding tussen het voor lonen beschikbare kapitaal en het aanbod van arbeidskrachten, dan moeten hoge lonen, die het kenmerk zijn van relatieve schaarste van arbeid, gepaard gaan met een lage rente, het kenmerk van relatieve kapitaalsovervloed. Omgekeerd moeten lage lonen samengaan met een hoge rentestand.
Dit komt niet overeen met de feiten. Integendeel, wanneer we bij de rente het element van zekerheidsstelling buiten beschouwing laten en ons richten op de eigenlijke rente, de vergoeding voor het gebruik van kapitaal, is het dan niet een bekend feit dat de rente hoog is waar en wanneer de lonen hoog zijn en laag als de lonen laag zijn? Zowel lonen als rente zijn in de Verenigde Staten hoger dan in Engeland en binnen de Verenigde Staten hoger aan de westkust dan aan de oostkust. Is het niet een bekend feit dat waar werk heengaat voor hogere lonen, ook kapitaal daarheen stroomt door hogere rente? Is het niet zo dat overal waar sprake is geweest van een algemene stijging of daling van de lonen, er tegelijkertijd een overeenkomstige stijging of daling van de rentestand optrad? Toen bijvoorbeeld in Californië de lonen hoger waren dan waar ook ter wereld, gold dat ook voor de rentestand. Daarna zijn ze gezamenlijk gedaald. Toen het gangbare dagloon $5 was stond de bankrente op 24% per jaar. Nu het dagloon tussen de $2 en $2,50 ligt, staat de rente op 10 tot 12%.
Dit algemene gegeven dat in de Nieuwe Wereld, waar kapitaal relatief schaars is, de lonen hoger zijn dan in de Oude Wereld, waar kapitaal relatief overvloedig is, is te opvallend om genegeerd te worden. De exponenten van de huidige politieke economie merken het wel op, maar besteden er weinig aandacht aan. De manier waarop men met dit gegeven omgaat ondersteunt mijn standpunt dat het volledig in strijd is met de algemeen aanvaarde loontheorie. Want wanneer schrijvers als Mill, Fawcett en Price dit fenomeen verklaren, laten ze in feite de loontheorie los terwijl ze die in dezelfde verhandelingen formeel wèl aanhangen.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Hoewel ze stellen dat de lonen vastliggen in de verhouding tussen kapitaal en arbeiders, verklaren ze de hogere lonen en rente in de Nieuwe Wereld door de relatief hogere produktie van rijkdom. Ik zal hierna aantonen dat daar geen sprake van is. Integendeel, de produktie van rijkdom in oude en dichtbevolkte landen is relatief groter dan in nieuwe en dunbevolkte landen. Op dit moment wijs ik slechts op de inconsistentie. Want als men stelt dat de hogere lonen in die nieuwe landen voortkomen uit een verhoudingsgewijs grotere produktie, dan wordt de verhouding tot de produktie en niet de verhouding tot het kapitaal de bepalende factor voor de lonen.
Hoewel deze inconsistentie niet schijnt te zijn opgemerkt door de schrijvers die ik heb aangehaald, is zij wel gezien door één van de meest rationele denkers in de hedendaagse politieke economie. Prof. Cairnes[1] poogt op zeer ingenieuze wijze de feiten in overeenstemming te brengen met de theorie. Hij neemt aan dat in de nieuwe landen, waar de industrie in het algemeen gericht is op het produceren van voedsel en grondstoffen, een veel groter deel van het gebruikte kapitaal wordt besteed aan lonen dan in de oudere landen, waar een groot deel moet worden besteed aan machines en materialen. In de nieuwe landen is het voor loon bestemde kapitaal daardoor relatief groter en zijn de lonen hoger, ondanks het feit dat kapitaal er schaarser is en de rente hoger. Bijvoorbeeld: in de Oude Wereld zou van $100.000 bestemd voor produktie waarschijnlijk $80.000 worden besteed aan gebouwen, machines en de aankoop van materialen, zodat er slechts $20.000 overblijft voor betaling van lonen, terwijl in de Nieuwe Wereld van de $30.000 bestemd voor landbouw niet meer dan $5.000 nodig zou zijn voor gereedschappen, zodat er $25.000 overblijft om als loon uit te betalen. Op deze wijze wordt verklaard dat het loonfonds relatief groot kan zijn als kapitaal relatief schaars is en dat hoge lonen en hoge rente kunnen samengaan.

---

[1] `*Some Leading Principles of Political Economy Newly Expounded*', *Hoofdstuk 1, deel 2.*

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

In het hiernavolgende denk ik te kunnen aantonen dat deze verklaring gebaseerd is op onbegrip van de verhouding tussen werk en kapitaal - een fundamentele misvatting over het fonds waaruit de lonen worden betaald. Voorlopig is het echter voldoende om op te merken dat het verband tussen de schommelingen van lonen en rente in dezelfde landen en in dezelfde takken van industrie niet op deze manier verklaard kan worden. Binnen die schommelingen, bekend als goede en slechte tijden, gaan een sterke vraag naar werk en hoge lonen altijd gepaard met een sterke vraag naar kapitaal en een hoge rentestand. Omgekeerd, wanneer arbeiders geen werk kunnen vinden en de lonen omlaag gaan, is er altijd een opeenhoping van kapitaal dat tegen lage rente wordt belegd.[1]

Voor de huidige depressie zijn gebrek aan werk en nood onder de werkende klassen even kenmerkend als de opeenhoping van ongebruikt kapitaal in alle grote centra en minimale rentetarieven op voorwaarde van veilig onderpand. En dus komen, geheel in tegenspraak met de algemeen aanvaarde theorie, een hoge rentestand en hoge lonen tegelijk voor, evenals een lage rentestand en lage lonen - en lijkt kapitaal schaars te zijn als er weinig werkers beschikbaar zijn en overvloedig als veel arbeiders zich aanbieden.

Al deze welbekende feiten, die met elkaar overeenstemmen, wijzen op een verband tussen lonen en rente, maar dan wel een verband dat hen in dezelfde richting doet bewegen en niet in tegengestelde richting. Het is duidelijk dat deze feiten hoegenaamd niets te maken hebben met de theorie dat lonen worden bepaald door de verhouding tussen arbeid en kapitaal of een deel daarvan. Men kan zich afvragen hoe zo'n theorie ooit heeft kunnen ontstaan. Hoe komt het toch dat zij door de ene econoom na de andere is aanvaard, vanaf de tijd van Adam Smith tot op de dag van vandaag?

---

[1] Tijden van commerciële paniek worden gekenmerkt door hoge discontotarieven. Dit is duidelijk niet een hoge rentestand in de ware zin des woords, maar een hoge verzekeringspremie om de risico's af te dekken.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Als we de argumenten voor deze loontheorie in de huidige leerboeken onderzoeken, dan zien we al snel dat ze niet voortkomen uit waargenomen feiten, maar dat ze zijn afgeleid van een vooraf aangenomen theorie, namelijk dat lonen worden betaald uit kapitaal. Als men ervan uitgaat dat kapitaal de bron is van de lonen, dan volgt daaruit noodzakelijkerwijs dat de totale loonsom wordt gelimiteerd door de hoeveelheid kapitaal die voor de factor arbeid wordt gereserveerd en dat dus het bedrag dat de individuele arbeiders kunnen ontvangen, afhangt van de verhouding tussen hun aantal en dat gedeelte van het kapitaal dat bestemd is voor hun beloning.[1]

De redenering is correct, maar zoals we gezien hebben komt de conclusie niet overeen met de feiten. De fout moet daarom in de uitgangspunten zitten. Laten we eens kijken.

Ik ben me ervan bewust dat de theorie dat lonen afkomstig zijn van kapitaal één van de meest fundamentele en gevestigde theorieën is van de hedendaagse politieke economie. Alle grote denkers die hebben bijgedragen aan de verdieping van deze tak van wetenschap hebben haar als axioma aanvaard. Niettemin kan volgens mij worden aangetoond dat we hier te maken hebben met een fundamentele vergissing en een bron van een lange reeks denkfouten, waardoor uiterst belangrijke praktische conclusies hun geldigheid verliezen. Dit zal ik nu proberen aan te tonen.

Het is noodzakelijk dat dit op heldere en sluitende wijze

---

[1] Zo zegt bijvoorbeeld McCulloch (noot VI bij `*The Wealth of Nations*' van Adam Smith): `Dat deel van het kapitaal of de rijkdom van een land dat de werkgevers bereid zijn voor arbeid te betalen, kan de ene keer veel groter zijn dan de andere. Maar hoeveel het ook moge zijn, het is onmiskenbaar de enige bron waaraan arbeidsloon kan worden onttrokken. Er bestaat geen ander fonds waaruit de arbeider ook maar een stuiver kan ontvangen. En daaruit volgt dat het gemiddelde loon, het aandeel in het voor arbeid bestemde nationale kapitaal dat elke arbeider gemiddeld toevalt, afhankelijk is van het totale bedrag en het aantal arbeiders waaronder het moet worden verdeeld.' Soortgelijke citaten kunnen worden opgetekend van alle erkende economen.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

gebeurt, want een leer waarop zoveel belangrijke stellingen zijn gebaseerd, die zoveel gezag heeft, die op zich aannemelijk is, en die zo gemakkelijk in allerlei vormen weer opduikt, kan niet zonder risico zomaar opzij worden geschoven.
De stelling die ik zal trachten te bewijzen is:

Lonen komen niet voort uit kapitaal maar uit de opbrengst van het werk waarvoor ze worden betaald.[1]

Aangezien de gangbare theorie, die zegt dat lonen worden betaald uit kapitaal, ook inhoudt dat kapitaal weer uit produktie wordt terugbetaald, lijkt dat op het eerste gezicht op hetzelfde neer te komen - louter en alleen een verschil in terminologie. Daarover twisten zou slechts de zoveelste vruchteloze discussie zijn die veel van wat over economische onderwerpen geschreven is even dor en zinloos maakt als de controversen tussen de verschillende geleerde genootschappen over de juiste lezing van de inscriptie op de steen die meneer Pickwick eens heeft gevonden. Dat het hier om veel meer gaat dan een formeel onderscheid wordt duidelijk als we bedenken dat juist op het onderscheid tussen deze twee stellingen alle gangbare theorien met betrekking tot kapitaal en arbeid zijn gebouwd, dat daarvan leerstellingen zijn afgeleid die, zelf weer als axioma's aanvaard, rechtstreeks van invloed zijn op de knapste koppen tijdens discussies over de meest brandende vraagstukken. Want op de stelling dat de lonen direct uit kapitaal worden betaald en niet uit de opbrengst van werk, is behalve de leer dat lonen afhankelijk zijn van de verhouding tussen kapitaal en arbeid, ook de leer gebaseerd dat bedrijvigheid door kapitaal wordt beperkt - dat eerst kapitaal moet worden vergaard alvorens arbeiders aan het werk kunnen gaan, en dat er geen arbeiders kunnen worden aangenomen als er geen kapitaal is bijeengebracht.

---

[1] We hebben het hier over werk in produktie, waartoe we ons nu terwille van de eenvoud zullen beperken. Vragen over lonen voor diensten die geen tastbaar produkt opleveren kunnen daarom beter worden aangehouden.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Voorts de stelling dat elke kapitaalstoename zorgt of kan zorgen voor meer werkgelegenheid in de industrie; dat omzetting van het in omloop zijnde kapitaal in vastgelegd kapitaal, het fonds dat voor het tewerkstellen van arbeiders beschikbaar is doet afnemen; dat meer arbeiders kunnen worden tewerkgesteld tegen lage dan tegen hoge lonen; dat van het kapitaal dat voor landbouw wordt gebruikt meer arbeiders een bestaan kunnen vinden dan van kapitaal dat gebruikt wordt voor industrie; dat de winst hoog of laag is naar gelang de lonen laag of hoog zijn; dat winst afhangt van de kosten van levensonderhoud van de arbeiders.
Bovendien ontstaan paradoxale opvattingen, bijvoorbeeld dat een vraag naar goederen nog géén vraag naar werk inhoudt en dat bepaalde goederen duurder worden door het verlagen van de lonen, of andersom.
Kortom, alles wat we van de huidige politieke economie leren is min of meer gebaseerd op de veronderstelling dat arbeid wordt onderhouden door en betaald uit bestaand kapitaal, vóórdat het uiteindelijk beoogde produkt is verkregen. Als aangetoond wordt dat dit een misvatting is, en dat onderhoud en betaling van werk zelfs niet tijdelijk een beroep doen op kapitaal, maar direct onttrokken worden aan de opbrengst van het werk, dan heeft dit gigantische politiek-economische bouwwerk geen fundament meer en moet het ineenstorten. En eenzelfde lot is beschoren aan alle gangbare theorieën die eveneens gebaseerd zijn op het geloof dat de totale loonsom een vast bedrag is en dat de individuele lonen lager worden als het aantal arbeiders toeneemt.
Het verschil tussen de huidige theorie en die welke ik naar voren breng is vergelijkbaar met het verschil tussen het mercantilisme en dat wat Adam Smith ervoor in de plaats stelde. Tussen de theorie dat handel een uitwisseling is van goederen voor geld en de theorie dat het een ruil is van goederen tegen goederen bestaat ogenschijnlijk geen echt verschil, als men bedenkt dat de mercantilisten ervan uitgingen dat het enige nut van geld was dat het geruild kon worden tegen goederen. Toch leidt de praktische toepassing van deze twee theorieën tot het fundamentele verschil tussen strakke overheidsprotectie en vrijhandel.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Als ik nu genoeg gezegd heb om de lezer te overtuigen van het grote belang van de redenering waarin ik hem aanstonds zal vragen mij te volgen, dan zal het niet nodig zijn vooraf excuses te maken voor eenvoud of wijdlopigheid. Het aan de kaak stellen van een zo belangrijke leerstelling, die zoveel autoriteit geniet, vereist zowel duidelijkheid als een grondige aanpak. Als dat niet zo was zou ik in de verleiding zijn gekomen de veronderstelling dat lonen uit kapitaal worden betaald met een enkele zin af te doen. Het hele reusachtige bouwwerk dat de huidige politieke economie vanuit deze stelling opgetrokken heeft is in werkelijkheid immers gebaseerd op een fundament dat klakkeloos is aanvaard, zonder dat ook maar één enkele poging is gedaan om het schijnbare te onderscheiden van het werkelijke. Want uit het feit dat lonen gewoonlijk in geld worden uitbetaald en bij veel produktieprocessen reeds voordat het eindprodukt geheel gereed is of gebruikt kan worden, wordt geconcludeerd dat lonen worden betaald uit vooraf aanwezig kapitaal en dat bedrijvigheid afhankelijk is van kapitaal, omdat er geen werk kan worden ingezet voordat kapitaal is bijeengebracht en werk uitsluitend kan worden ingezet naarmate de omvang van het kapitaal dat toelaat.
In dezelfde literatuur waarin zonder meer wordt aangenomen dat bedrijvigheid wordt beperkt door het beschikbare *kapitaal*, wordt ons ook verteld dat kapitaal opgehoopte arbeid is: het `deel van de rijkdom dat opzijgelegd is ter ondersteuning van toekomstige produktie'. Als we nu het woord *kapitaal* vervangen door deze definitie, dan hebben we een innerlijke tegenspraak, want dat werk pas kan worden ingezet nadat de vruchten ervan opzijgelegd zijn is te gek om los te lopen.
Als we echter met deze `reductio ad absurdum' de discussie zouden willen afsluiten, dan zouden we waarschijnlijk op de verklaring stuiten dat de eerste arbeiders weliswaar niet op de Voorzienigheid waren aangewezen voor het benodigde kapitaal om te kunnen werken, maar dat de stelling alléén betrekking heeft op een gemeenschap waarin produktie een ingewikkelde aangelegenheid is geworden.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Maar de fundamentele waarheid die bij elke economische redenering goed moet worden begrepen en vastgehouden, is dat de maatschappij in haar hoogst ontwikkelde vorm slechts een verdere uitwerking is van de meest primitieve beginvorm. Elementaire regels in de menselijke betrekkingen worden slechts versluierd, en niet opgeheven of omgekeerd door de complexere verhoudingen tussen mensen als gevolg van arbeidsverdeling en het gebruik van geavanceerde apparatuur en werkwijzen. De ingewikkelde machinerie van een meelfabriek, waar alles voortdurend in beweging is, is in wezen hetzelfde als de platte steen die in de oudheid uit de rivier werd opgevist: een instrument voor het malen van graan. En iedereen die er werkt, of hij nu houtblokken in de oven gooit, de stoommachine aan de gang houdt, maalstenen ruw maakt, zakken bedrukt of de boekhouding verzorgt, ieder zet zijn arbeidskracht in voor hetzelfde doel als waarvoor de primitieve mens zijn vijzel gebruikte: om graan om te vormen tot menselijk voedsel.
Als we alle complexe produktie-activiteiten herleiden tot hun basisvormen, dan zien we dat ieder individu dat aan dit onbegrensde en ingewikkelde produktie- en handelsnetwerk deelneemt, in werkelijkheid doet wat de primitieve mens deed als hij in bomen klom om vruchten te plukken of als hij de zich terugtrekkende vloedlijn volgde om schaaldieren te zoeken - trachten door het uitoefenen van zijn kunnen, door de natuur zijn wensen te laten vervullen. Als we dit goed in het oog houden en de totale produktie als één geheel beschouwen waarin allen samenwerken om in de uiteenlopende behoeften van een ieder te voorzien, dan zien we duidelijk dat de beloning die ieder voor zijn inspanning ontvangt evenzeer en rechtstreeks als het resultaat van die inspanning uit de natuur voortkomt, als in het geval van de primitieve mens.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Ter illustratie: in de eenvoudigste samenleving die we ons kunnen voorstellen zoekt iedereen zijn eigen aas en vangt zijn eigen vis. De voordelen van arbeidsverdeling worden snel duidelijk en de een gaat wormen zoeken, terwijl de ander vist. Niettemin draagt degene die wormen zoekt reëel gesproken evenveel bij aan het vangen van vis als degene die de vis daadwerkelijk vangt. En wanneer de voordelen van kano's worden ontdekt en er, in plaats van te gaan vissen, iemand achterblijft om kano's te maken en te repareren, dan draagt de kanobouwer evenveel bij aan de visvangst als de vissers. De vis die hij 's avonds eet als de vissers zijn thuisgekomen, is net zo goed een produkt van zíjn werk als van het werk van de vissers. En wanneer arbeidsverdeling dan behoorlijk van de grond gekomen is en ieder niet langer voor zich probeert al zijn behoeften direct uit de natuur te bevredigen, dan vist de één en jaagt de ander; een derde plukt bessen, een vierde oogst vruchten, een vijfde maakt gereedschap, een zesde bouwt hutten en een zevende maakt kleren. Zo voorziet ieder in zijn eigen behoeften door eigen werkkracht, namelijk door het produkt van eigen werk te ruilen tegen het produkt van andermans werk. Zo wordt ieders specifieke behoefte bevredigd door het gebruik van zijn eigen specifieke talenten. In feite ontvangt hij wat hij produceert. Als hij wortels opgraaft en ze ruilt tegen hertevlees, voorziet hij evenzeer in hertevlees als wanneer hij zelf herten was gaan jagen en de jager diens eigen wortels had laten opgraven. De uitdrukking `Ik heb dat en dat gemaakt', wat wil zeggen: `Ik heb dat en dat verdiend' of `Ik heb geld verdiend en daarmee dat en dat gekocht' is in economische zin niet figuurlijk maar letterlijk waar. Verdienen is maken.

Deze principes zijn duidelijk genoeg in een primitieve samenleving. Maar als we ze nu toepassen op een ingewikkelder samenleving, dan zullen we duidelijk zien dat in alle gevallen waar werk tegen goederen wordt geruild, produktie inderdaad voorafgaat aan het genot van het produkt, dat lonen verdiensten zijn, d.w.z. het voortbrengsel van werk en niet een voorschot uit kapitaal, en dat de werker die zijn loon in geld ontvangt voor de bijdrage die zijn werk levert aan de welvaart van de gemeenschap,

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

een aanspraak daarop terugkrijgt, een aanspraak die hij mag gebruiken voor welke vorm van rijkdom ook maar het best aan zijn wensen tegemoetkomt. Noch het geld, dat slechts de aanspraak vastlegt, noch de bepaalde vorm van rijkdom die hij ermee verkrijgt, vertegenwoordigt een voorschot uit kapitaal voor zijn levensonderhoud. Integendeel, het vertegenwoordigt de rijkdom, of een deel van de rijkdom, die zijn werk al aan de rijkdom van de gemeenschap heeft toegevoegd.
Als we dit in het oog houden gaan we zien dat de tekenaar die, binnen de muren van zijn schamele werkplaats aan de oever van de Theems, bezig is met plannen en tekeningen voor een grote scheepsmotor, in werkelijkheid zijn arbeidskracht net zozeer inzet voor de produktie van vlees en brood, als wanneer hij graan oogstte in Californië of zijn lasso wierp op de pampa's van La Plata; dat hij evenzeer zijn eigen kleding maakt als wanneer hij schapen scheerde in Australië of laken weefde in Paisley en dat hij even goed de wijn produceert die hij bij zijn avondeten drinkt als wanneer hij zelf de druiven plukte aan de oevers van de Garonne. De mijnwerker die zeshonderd meter onder de grond in het centrum van het Comstock-district bezig is met het uitgraven van zilvererts, is in werkelijkheid, via duizenden transacties, ook bezig met het binnenhalen van de oogst in bergdalen die vijftienhonderd meter dichter bij het middelpunt van de aarde liggen, met de walvisjacht in de poolstreken, met het plukken van tabak in Virginia en van koffiebonen in Honduras, met het snijden van suikerriet op Hawaii; met de katoenoogst in Georgia of het weven van katoen in Manchester en Lowell; met het maken van karakteristiek houten speelgoed in de Harz, voor zijn kinderen, of het plukken van sinaasappels in de kleurrijke boomgaarden van Los Angeles, die hij, als zijn dienst erop zit, mee naar huis neemt voor zijn zieke vrouw. Wat is het loon dat die mijnwerker op zaterdagavond bij het verlaten van de mijnschacht ontvangt anders dan een bewijs tegenover de hele wereld dat hij die dingen gedaan heeft? Het is de eerste transactie in een lange reeks die zijn werk omvormt tot de dingen waarvoor hij zich werkelijk heeft ingespannen.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Als we het zo bekijken is alles duidelijk. Maar willen we de heersende misvattingen hierover aanpakken, dan moeten we ons onderzoek niet voortzetten vanuit de algemene theorie, maar vanuit waarneembare feiten. Laten we daarom bekijken of we vanuit deze feiten en hun onderlinge samenhang tot dezelfde conclusies komen als die voor de hand liggen wanneer we uitgaan van de elementaire principes en hun uitwerking trachten te vinden in de complexiteit van het dagelijks leven.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

2. De betekenis van de gehanteerde begrippen

Laten we, voordat we met ons onderzoek verder gaan, de betekenis van de gehanteerde begrippen vaststellen, want onduidelijkheid in het gebruik ervan zal onvermijdelijk leiden tot dubbelzinnigheid en vaagheid in ons betoog. In economische verhandelingen moet men een veel nauwkeuriger betekenis geven aan woorden als rijkdom, kapitaal, pacht, lonen, en dergelijke, dan zij in het algemeen spraakgebruik hebben, maar zelfs in de politieke economie bestaat er voor sommige van deze begrippen helaas geen eensluidende betekenis; verschillende schrijvers geven dezelfde term verschillende betekenissen en dezelfde schrijvers gebruiken een begrip vaak ook in verschillende betekenissen. Niets zet het pleidooi van eminente schrijvers voor heldere en nauwkeurige definities meer kracht bij dan het feit dat zij meer dan eens tot onjuiste beweringen komen, juist omdat zij hun eigen pleidooi niet in de praktijk toepassen. Niets ook toont zo sterk het belang aan van juist taalgebruik in een denkmodel als het voorbeeld van op zich scherpzinnige denkers, die belangrijke gevolgtrekkingen baseren op het gebruik van hetzelfde woord in verschillende betekenissen. Ik zal proberen deze gevaren te vermijden. Ik zal me voortdurend inspannen om, wanneer een begrip belangrijk wordt, duidelijk aan te geven wat ik ermee bedoel en het in geen andere dan die betekenis te gebruiken. Ik vraag de lezer de aldus geformuleerde definities goed te onthouden, omdat ik anders niet kan verwachten duidelijk begrepen te worden. Ik zal geen tweeslachtige betekenis aan termen toekennen, noch begrippen verdraaien, zelfs al zou mij dat goed uitkomen, maar ik zal me zo nauwkeurig mogelijk aan de gebruikelijke betekenis houden, en ik zal uitsluitend proberen de betekenis van de woorden zodanig vast te stellen dat zij de gedachtengang duidelijk weergeven.
Wat ons nu te doen staat, is na te gaan of lonen inderdaad worden betaald uit kapitaal. Laten we allereerst vaststellen wat we bedoelen met `lonen' en wat met `kapitaal'.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Economen hebben het eerstgenoemde begrip een voldoende duidelijke betekenis gegeven, maar de tweeslachtigheid in het gebruik van het tweede begrip dwingt tot een nauwkeurig onderzoek.
Gewoonlijk verstaat men onder `lonen' de vergoeding die aan iemand betaald wordt voor het beschikbaar stellen van zijn diensten, en we spreken dan van iemand `in loondienst', in tegenstelling tot iemand die `voor zichzelf' werkt. Het gebruik van dit begrip wordt nog verder beperkt doordat het meestal wordt toegepast op fysiek werk. Bij vrije beroepsbeoefenaren, directeuren, of kantoorpersoneel spreken we niet van loon, maar van honorarium, commissie of salaris. Daardoor is de gangbare betekenis van het woord `loon' de vergoeding die wordt betaald voor fysiek werk. In de politieke economie is `loon' echter een veel breder begrip en omvat het alle vergoedingen voor geleverde inspanning. Want, zo leggen de economen uit, de drie produktiefactoren zijn grond, werk en kapitaal; dat deel van de opbrengst dat ten goede komt aan de tweede van deze drie factoren noemen zij `loon'.
Dat houdt in dat het begrip `werk' alle menselijke inspanning omvat die gericht is op het voortbrengen van rijkdom, en dat loon, het deel van de opbrengst dat ten goede komt aan de factor werk, de gehele beloning voor die inspanning omvat. Er is dus in de economische betekenis van het begrip `loon' geen beperking in het soort werk, en evenmin in de verkrijging van het loon, al dan niet via een werkgever. Loon is de vergoeding voor een geleverde arbeidsinspanning, te onderscheiden van de vergoeding voor het gebruik van kapitaal en van de vergoeding voor het gebruik van grond. De man die voor zichzelf de grond bewerkt ontvangt loon in de vorm van de opbrengst, zoals hij ook rente of pacht kan ontvangen als hij zijn eigen kapitaal inzet of eigenaar is van de grond. Het loon van de jager is het wild dat hij schiet; het loon van de visser bestaat uit de vissen die hij vangt.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Het goud dat gewonnen wordt door de zelfstandige goud-delver is evenzeer diens loon[1] als het geld dat aan de ingehuurde mijnwerker door zijn werkgever wordt uitbetaald. De hoge winsten van winkeliers zijn, zoals Adam Smith aantoont, grotendeels loon, de vergoeding voor hun werk en niet voor hun kapitaal. Kortom, alles wat ontvangen wordt als resultaat van of beloning voor inspanning, is `loon'.
Dit is alles wat in dit stadium over loon gezegd hoeft te worden, maar het is belangrijk deze definitie in gedachten te houden, want in de vakliteratuur wordt deze betekenis van het begrip `lonen' meer of minder duidelijk herkend, om vervolgens genegeerd te worden.
Moeilijker is het om de dubbelzinnigheid met betrekking tot kapitaal te elimineren en het wetenschappelijk gebruik van het begrip vast te stellen. In het algemeen gesproken wordt alles wat waarde heeft of een opbrengst genereert min of meer als kapitaal aangeduid, hoewel de publikaties van economen over dit onderwerp zozeer uiteenlopen, dat er nauwelijks van een eenduidig begrip gesproken kan worden. Laten we de definities van enkele toonaangevende schrijvers met elkaar vergelijken.

Adam Smith zegt:

`Dat deel van iemands rijkdom, waarvan hij verwacht dat het hem een inkomen zal verschaffen, wordt zijn kapitaal genoemd.' *(`The Wealth of Nations', Boek 2, Hoofdstuk 1)*

Hij zegt verder:

`Het kapitaal van een land of van een samenleving bestaat uit:
1. machines en instrumenten voor handel en nijverheid die werk vergemakkelijken en bekorten;
2. gebouwen die niet slechts woonhuizen zijn, maar die beschouwd kunnen worden als instrumenten voor handel en

---

[1] Dit was de gebruikelijke spreektaal in Californië, waar concessionairs hun opbrengst `loon' noemden en over een hoog of laag loon spraken, afhankelijk van de hoeveelheid goud die zij gedolven hadden.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

nijverheid, zoals winkels, boerderijen, en dergelijke;
3. verbeteringen van grond, die deze meer geschikt maken voor bewerking of ontginning;
4. de verworven en bruikbare vaardigheden van alle inwoners;
5. geld;
6. voedselvoorraden in handen van producenten en handelaren, waarmee deze bij verkoop winst denken te maken;
7. grondstoffen en halffabrikaten die zich nog in handen van producenten en handelaren bevinden;
8. eindprodukten die zich nog in handen van producenten en handelaren bevinden.'

De vier eerstgenoemde categorieën duidt hij aan met vast kapitaal en de vier laatstgenoemde met vlottend kapitaal, een onderscheid waarvan wij geen notitie zullen nemen omdat we het voor ons onderzoek niet nodig hebben.

De definitie van Ricardo is:

`Kapitaal is dat deel van de rijkdom van een land dat wordt gebruikt voor produktie, en dat bestaat uit voedsel, kleding, gereedschap, grondstoffen, machines, enzovoort, die nodig zijn voor werk.' *(`Principles of Political Economy', Hoofdstuk 5)*

Zoals wij zullen zien is deze definitie zeer verschillend van die van Adam Smith, want Ricardo sluit veel uit van wat Smith wel in zijn definitie heeft opgenomen, zoals verworven talenten en luxe-artikelen die in handen zijn van producenten en handelaren. Aan de andere kant neemt hij zaken op die Adam Smith uitsluit, zoals voedsel en kleding in bezit van de consument.

De definitie van McCulloch luidt:

`Het kapitaal van een natie omvat in feite die delen van het industriële produkt die rechtstreeks kunnen worden gebruikt om het menselijk bestaan te ondersteunen òf om de produktie te vergemakkelijken.' *(`Notes on Wealth of Nations', Boek 2, Hoofdstuk 1)*

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Deze definitie volgt de lijn van Ricardo, maar hij is ruimer. Terwijl hij alles uitsluit wat geen bijdrage kan leveren aan de produktie, omvat hij alles dat wèl een bijdrage kan leveren, zonder er acht op te slaan of die bijdrage ook werkelijk wordt geleverd of noodzakelijk is. McCulloch stelt nadrukkelijk dat een paard dat een plezierrijtuig trekt net zo goed kapitaal is als een paard dat een ploeg trekt, omdat het zonodig ook kan worden gebruikt om een ploeg te trekken.

John Stuart Mill, die globaal dezelfde gedachtengang volgt als Ricardo en McCulloch, vindt niet het gebruik of de mogelijkheid tot gebruik de doorslaggevende factor om te bepalen of iets kapitaal is, maar het voornemen om iets te gebruiken:

`Alles wat bestemd is om produktieve arbeid te voorzien van het onderdak, het gereedschap en de materialen die voor het werk nodig zijn en om de arbeider, zolang het werk duurt, te voeden en anderszins te onderhouden, is kapitaal.'
(`Principles of Political Economy', Boek 1, Hoofdstuk 4)

Deze citaten illustreren voldoende hoezeer de opvattingen van de autoriteiten uiteenlopen. Bij minder toonaangevende auteurs is de verscheidenheid nog groter, zoals met een paar voorbeelden afdoende zal worden aangetoond.
Professor Wayland, wiens `*Elements of Political Economy*' geruime tijd een geliefd leerboek is geweest in Amerikaanse onderwijsinstellingen die de pretentie hadden politieke economie te onderwijzen, geeft deze glasheldere definitie:

`Het woord kapitaal wordt in twee betekenissen gebruikt. In verband met het produkt is het elke substantie waarop werk zal worden toegepast. In verband met de industrie, het materiaal waaraan de industrie aanstonds waarde zal toevoegen, datgene waaraan die waarde is toegevoegd, de instrumenten waarmee waarde wordt toegevoegd, evenals de middelen van bestaan waarmee de mens wordt onderhouden, terwijl hij dat werk doet.' *(`Elements of Political Economy', Boek 1, Hoofdstuk 1)*

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Henry C. Carey, de Amerikaanse voorvechter van het protectionisme, definieert kapitaal als `het instrument waarmee de mens de natuur de baas wordt, met inbegrip van de fysieke en mentale krachten van de mens zelf.' Professor Perry, een aanhanger van vrijhandel uit Massachusetts, brengt hier zeer terecht tegenin dat de grens tussen kapitaal en werk dan hopeloos vervaagt. Maar zelf verwart hij op zijn beurt de grens tussen kapitaal en grond door kapitaal te definiëren als `iedere zaak van waarde buiten de mens zelf, uit het gebruik waarvan een waardevermeerdering of winst voortkomt.'
Een gerenommeerd Engels schrijver over economie, W. Thornton, begint een uitvoerig onderzoek naar het verband tussen werk en kapitaal (`*On Labor*') met te stellen dat hij grond ook als kapitaal zal beschouwen, wat ongeveer hetzelfde is als wanneer iemand die algebra gaat geven zou beginnen met de verklaring dat hij plus en min als gelijk en van gelijke waarde beschouwt.
Een Amerikaans schrijver, eveneens van groot aanzien, professor F.A. Walker, doet dezelfde uitspraak in zijn omvangrijke boek `*The Wages Question*'. Een Engelse auteur, N.A. Nicholson (`*The Science of Exchanges*', Londen, 1873), maakt het helemaal bont door in de ene paragraaf te stellen dat `kapitaal uiteraard door sparen verkregen moet worden', en in de daaropvolgende paragraaf te beweren dat `de grond die oogst voortbrengt, de ploeg die de grond keert, de arbeid die de produktie waarborgt en de produktie zelf, voor zover die tot winst leidt, allemaal onder het begrip kapitaal vallen.' Maar hij neemt nergens de moeite om uit te leggen hoe grond en arbeid door sparen verkregen kunnen worden. Op dezelfde manier schrijft een erkend Amerikaans auteur, professor Amasa Walker, eerst dat kapitaal voortkomt uit de netto opbrengst van werk en direct daarna dat grond kapitaal is. (`*Science of Wealth*', blz. 66)
Ik zou bladzijdenlang door kunnen gaan met het citeren van tegenstrijdige en zichzelf tegensprekende definities, maar dat zou de lezer maar vermoeien. Het is onnodig nog meer citaten aan te halen. De hiervoor genoemde tonen voldoende aan welke grote verschillen van inzicht er bestaan over het begrip `kapitaal'.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Wie meer illustratie wenst van de opperste verwarring die over dit onderwerp heerst bij de professoren in de politieke economie, kan die vinden in elke bibliotheek waar de werken van deze geleerden zij aan zij staan uitgestald.
Nu maakt het weinig uit welke naam wij aan iets geven, als we bij het gebruik van die naam maar steeds hetzelfde voor ogen houden en niets anders. De moeilijkheid die echter bij discussies over economie door deze vage en wisselende definities van kapitaal ontstaat, is dat alleen in het begin van een betoog het begrip `kapitaal' volgens de oorspronkelijke definitie gebruikt wordt, terwijl men bij de praktische conclusies terugvalt op één bepaalde algemene betekenis. Wanneer bijvoorbeeld gezegd wordt dat lonen uit kapitaal worden betaald, dan heeft het woord kapitaal dezelfde betekenis als wanneer gesproken wordt over schaarste of overvloed, vermeerdering of vermindering, vernietiging of waardestijging, van kapitaal. Met andere woorden: een algemeen en éénduidig begrip, dat kapitaal onderscheidt van de andere produktiefactoren, grond en werk, en ook van zaken die niet voor produktie worden gebruikt. In feite begrijpen de meeste mensen heel goed wat kapitaal is, totdat zij het beginnen te definiëren. Ik denk dat dit aantoont dat degenen die over economie schrijven en die zulke uiteenlopende definities hanteren, het begrip `kapitaal' meestal toch op deze algemeen aanvaarde wijze gebruiken, behalve in hun definities en de redeneringen die ze daarop baseren.
De gangbare betekenis van het begrip `kapitaal' is die van rijkdom bestemd om meer rijkdom voort te brengen. Dr. Adam Smith geeft dit algemene idee juist weer als hij zegt: `Dat deel van iemands rijkdom, waarvan hij verwacht dat het hem inkomsten verschaft, wordt zijn kapitaal genoemd.' Het kapitaal van een gemeenschap wordt uiteraard gevormd door de optelsom van alle individuele rijkdom, of door dat deel van de totale rijkdom waarvan verwacht wordt dat het meer rijkdom zal voortbrengen. Dit is ook de afgeleide betekenis van deze term.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Het woord kapitaal, zoals taalkundigen het traceren, komt tot ons uit een tijdperk waarin rijkdom werd uitgedrukt in vee, en iemands inkomen afhankelijk was van het aantal `koppen' dat hij kon bestemmen voor uitbreiding van de kudde.
De moeilijkheden, verbonden aan het gebruik van het woord `kapitaal' als een eenduidig begrip - die overigens nog treffender geïllustreerd worden door de actuele politieke en maatschappelijke discussies dan door de uiteenlopende definities van economen - vloeien voort uit een tweetal oorzaken: in de eerste plaats het feit dat sommige vormen van bezit, die door het individu beslist als kapitaal worden gezien, geen deel uitmaken van het kapitaal van de gemeenschap, en in de tweede plaats het feit dat dezelfde dingen, al naar gelang de bestemming ervan, wel of niet tot kapitaal worden gerekend.
Als we deze punten in het oog houden zal het ons niet moeilijk vallen een voldoende helder en duidelijk omlijnd idee te krijgen over wat het begrip `kapitaal', zoals het over het algemeen wordt gebruikt, in feite inhoudt. Een idee dat ons in staat stelt te zeggen wat wel en wat niet onder het begrip `kapitaal' valt, en het woord ondubbelzinnig te gebruiken.
Grond, werk en kapitaal zijn de drie produktiefactoren. Als we ons herinneren dat `kapitaal' dus een begrip is dat in onderscheidende zin gebruikt wordt ten opzichte van grond en werk, dan zien we ogenblikkelijk dat niets dat in feite onder één van die twee begrippen valt, tot kapitaal kan worden gerekend.
Het begrip `grond' omvat noodzakelijkerwijs niet alleen het vasteland zoals dat wordt onderscheiden van het water en de lucht, maar het gehele materiële universum buiten de mens zelf, want alleen door toegang te hebben tot grond, waaruit zijn eigen lichaam is voortgekomen, kan de mens in contact komen met de natuur of deze ten nutte maken.
Kort samengevat omvat het begrip `grond' alle natuurlijke materialen, krachten en mogelijkheden en daarom kan niets dat door de natuur vrijelijk beschikbaar wordt gesteld als kapitaal worden aangemerkt.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Een vruchtbaar stuk bouwland, een rijke ertslaag, een waterval die energie levert, kunnen de bezitter voordelen bieden, vergelijkbaar met het bezit van kapitaal, maar door deze zaken als kapitaal te beschouwen elimineren we elk onderscheid tussen grond en kapitaal en maken we, voor zover ze met elkaar in verband staan, beide termen betekenisloos.
Op dezelfde wijze omvat het begrip `werk' alle menselijke inspanningen en daarom kunnen menselijke krachten, of ze nu aangeboren of aangeleerd zijn, nooit aangemerkt worden als kapitaal. In het gewone spraakgebruik hebben we het wel over iemands kennis, vaardigheid of ijver als zijn kapitaal, maar dat is duidelijk een figuurlijk spraakgebruik dat vermeden moet worden in een redeneertrant die gericht is op exactheid. Het uitblinken in zulke kwaliteiten kan iemands inkomen vergroten, net als kapitaal dat zou doen, en een toename van kennis, vaardigheid of ijver van een gemeenschap kan eenzelfde produktieverhoging tot gevolg hebben als een toename van kapitaal, maar dit effect is toe te schrijven aan een groter arbeidsvermogen en niet aan kapitaal. Een hogere snelheid kan dezelfde invloed op de kracht van een kanonskogel hebben als een groter gewicht, maar toch is gewicht iets heel anders dan snelheid.
We moeten dus van de categorie kapitaal alles uitsluiten wat we kunnen rangschikken onder grond of werk. Er blijven zodoende alleen zaken over die grond noch werk zijn, maar die zijn voortgekomen uit de vereniging van deze twee oorspronkelijke produktiefactoren. Niets dat niet uit deze beide factoren bestaat, kan echt kapitaal genoemd worden - d.w.z. niets kan kapitaal zijn dat geen rijkdom is. Veel van de dubbelzinnigheden die het begrip `kapitaal' omringen, zijn echter het gevolg van dubbelzinnigheden in het gebruik van het begrip `rijkdom'.
Het woord `rijkdom' wordt gewoonlijk gebruikt voor alles wat een ruilwaarde heeft. Maar als het gebruikt wordt als een politiek-economisch begrip, moet het beperkt worden tot een veel scherper afgebakende betekenis, want veel zaken die rijkdom worden genoemd kunnen vanuit de gemeenschap gezien, helemaal niet als rijkdom worden beschouwd.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Zulke zaken hebben een ruilwaarde en worden aangeduid als rijkdom voor zover zij tussen individuen of groepen individuen de macht tot het verkrijgen van rijkdom vertegenwoordigen. Maar zij zijn geen rijkdom op zichzelf, in die zin dat de toename of afname ervan geen invloed heeft op de totale rijkdom. Zo zijn er aandelen, hypotheken, wissels, bankbiljetten of andere documenten voor de overdracht van rijkdom. Zo zijn er slaven, waarvan de waarde slechts de macht weerspiegelt van de ene groep om zich de verdiensten van een andere groep toe te eigenen. Zo zijn er grond en andere natuurlijke mogelijkheden waarvan de waarde slechts het gevolg is van de toekenning van het exclusieve gebruiksrecht ervan aan enkelen, en die slechts de macht vertegenwoordigt die aldus aan de eigenaars wordt verleend om een deel van de rijkdom op te eisen die is voortgebracht door de gebruikers. Vermeerdering van het aantal aandelen, hypotheken, waardepapieren of wissels kan niet leiden tot vergroting van de rijkdom van de gemeenschap, die zowel degenen omvat die beloven te betalen, als degenen die gerechtigd zijn te ontvangen. Slavernij van een deel van de bevolking zal de rijkdom van een volk niet doen toenemen, want wat slavenhouders winnen, verliezen de slaven.
Verhoging van de grondprijzen betekent geen verhoging van de algemene welvaart, want wat de grondbezitters winnen door hogere prijzen, verliezen de pachters of de kopers die ze moeten betalen.
Al deze betrekkelijke rijkdom, die in algemeen spraakgebruik, voorschriften en wetten niet van echte rijkdom wordt onderscheiden, kan door een paar druppels inkt op een stuk papier volledig teniet worden gedaan. Door soevereine politieke macht kunnen schulden worden kwijtgescholden, slaven worden vrijlaten en kan grond weer tot het gemeenschappelijk eigendom van het hele volk worden gemaakt, zonder dat de totale rijkdom ook maar iets afneemt, want wat sommigen verliezen winnen anderen. Er zou niet meer sprake zijn van vernietiging van rijkdom dan er sprake was van schepping van rijkdom toen Elizabeth Tudor monopolies toekende aan haar gunstelingen of toen Boris Godoenov de Russische boeren tot handelswaar maakte.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Daarom kan niet alles wat ruilwaarde heeft worden aangeduid als `rijkdom', althans niet in de zin waarin dat begrip in de politieke economie wordt gebruikt. Slechts dat kan rijkdom worden genoemd, waarvan de produktie de totale rijkdom vermeerdert en de vernietiging de totale rijkdom vermindert. Als we bezien om wat voor soort zaken het gaat en wat de aard ervan is, zullen we geen moeite hebben met het definiëren van het begrip `rijkdom'.

Als we het hebben over een gemeenschap waarvan de rijkdom toeneemt - zoals wanneer we zeggen dat Engeland in rijkdom is toegenomen sinds de troonsbestijging van Victoria, of dat Californië een rijker land is dan toen het Mexicaans grondgebied was - dan bedoelen we niet te zeggen dat er meer grond is of dat de natuurlijke kracht van het land groter is; of dat er meer mensen zijn, want als we dat tot uitdrukking willen brengen, spreken we van bevolkingstoename; of dat de schulden of verplichtingen van sommige van die mensen aan anderen zijn toegenomen; maar we bedoelen dat er een toename is van bepaalde tastbare zaken die een werkelijke en niet slechts een betrekkelijke waarde hebben, zoals gebouwen, vee, gereedschappen, machines, land- en mijnbouwprodukten, industriële produkten, schepen, wagons, meubels en dergelijke. Toename van deze zaken betekent een vermeerdering van de rijkdom; als ze afnemen vermindert de rijkdom en de gemeenschap die verhoudingsgewijs het meest van zulke zaken bezit is de rijkste gemeenschap. Wat deze zaken gemeen hebben is dat zij bestaan uit natuurlijke grondstoffen of produkten, die door menselijke inspanning voor menselijk gebruik of genot geschikt zijn gemaakt en waarvan de waarde afhangt van de hoeveelheid werk die gemiddeld nodig is om dergelijke zaken te produceren.

Zo bestaat `rijkdom', zoals het begrip in de politieke economie uitsluitend gebruikt kan worden, uit natuurlijke produkten die zijn gewonnen, verplaatst, gecombineerd, gesplitst of op andere wijze door menselijke inspanning zijn omgevormd om ze geschikt te maken voor de bevrediging van menselijke verlangens.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Met andere woorden: het is werk, zodanig opgedrukt op materie, dat de kracht van menselijke arbeid wordt opgeslagen om aan menselijke verlangens tegemoet te komen, zoals de hitte van de zon wordt opgeslagen in steenkool. Rijkdom is niet het enige doel van werk, want er wordt ook gewerkt om rechtstreeks in behoeften te voorzien; maar het is wel het doel en resultaat van wat we produktief werk noemen - d.w.z. werk dat waarde toevoegt aan materie. Niets van wat de natuur de mens ter beschikking stelt is rijkdom zonder werk, noch leidt werk zonder meer tot rijkdom, tenzij er sprake is van een tastbaar produkt dat het vermogen bezit en behoudt om menselijke verlangens te bevredigen.

Als kapitaal nu rijkdom met een specifieke bestemming is, dan kan niets kapitaal zijn wat niet binnen de definitie van rijkdom valt. Door dit in zien en te onthouden, bevrijden we ons van misvattingen die elke redenering waarin ze worden toegelaten ontkrachten, de publieke opinie vertroebelen en zelfs scherpzinnige denkers in een net van tegenstrijdigheden doen belanden.

Maar hoewel alle kapitaal dus rijkdom is, is niet alle rijkdom kapitaal. Kapitaal is slechts een deel van de rijkdom, namelijk het deel dat bestemd is om produktie te vergemakkelijken. Door de grens te trekken tussen rijkdom die wel en rijkdom die geen kapitaal is, dreigt een nieuwe categorie misvattingen te ontstaan.

De vergissingen waarop ik heb gewezen, en die eruit bestaan dat met rijkdom en kapitaal zaken worden verward die wezenlijk iets anders zijn, of die slechts in relatie daarmee bestaan, zijn zeer alledaagse vergissingen. Ze zijn wijd verbreid en diep geworteld, niet alleen bij de lager opgeleide bevolkingsgroepen, maar kennelijk ook bij een grote meerderheid van hen, die in ontwikkelde landen als Engeland en de Verenigde Staten de publieke opinie vormen en leiden, de wetten maken in parlement, congres en andere wetgevende lichamen en deze toepassen in de gerechtshoven. Zij komen bovendien aan het licht in de verhandelingen van vele tweederangs schrijvers die de media hebben overladen en inzichten hebben vertroebeld met vele geschriften die doorgaan voor politieke economie en die als leerboeken gelden voor onwetenden en als autoriteit

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

voor hen die geen eigen mening hebben. Niettemin zijn het slechts grove misvattingen, voor zover ze geen steun krijgen van de gezaghebbende auteurs op het gebied van de politieke economie. Door één van die misvattingen die zijn werk ontsieren en die treffend aantonen dat ook het grootste talent tekortkomingen heeft, beschouwt Adam Smith bepaalde persoonlijke kwaliteiten als kapitaal, iets wat niet strookt met zijn oorspronkelijke definitie van kapitaal als rijkdom waarvan inkomsten worden verwacht. Deze fout hebben zijn meest eminente opvolgers echter vermeden en in de eerder gegeven definities van Ricardo, McCulloch en Mill komt hij niet voor. Noch in hun definities, noch in die van Smith komt de grove vergissing voor waardoor zaken die slechts betrekking hebben op kapitaal, zoals schuldbewijzen, waarde van grond, enz., verward worden met echt kapitaal. Wat de zaken betreft die werkelijk als rijkdom gelden, de definities daarvan lopen onderling uiteen en wijken sterk af van die van Smith, voor wat betreft de vraag wat wel of niet tot kapitaal gerekend moet worden. De voorraad van een juwelier zou bij Smith bijvoorbeeld wel onder de definitie van kapitaal vallen en het voedsel of de kleren van een arbeider niet. De definities van Ricardo en McCulloch sluiten de voorraad van de juwelier uit, evenals die van Mill, indien opgevat zoals de meeste mensen mijn citaat zouden begrijpen. Maar zoals door laatstgenoemde wordt uitgelegd is het noch de aard, noch de bestemming van de dingen die bepaalt of ze wel of geen kapitaal zijn, maar de bedoeling van de eigenaar om hetzij die dingen, hetzij de verkoopwaarde ervan, te gebruiken om gereedschap, materialen en onderhoud te leveren ten behoeve van produktief werk. Al deze definities stemmen echter in die zin overeen dat zij proviand en kleding van de werker tot kapitaal rekenen, zaken die Smith uitsluit.

Laten we deze drie definities, die het beste zijn wat de hedendaagse politieke economie te bieden heeft, eens wat nader beschouwen.

Tegen McCullochs definitie van kapitaal, t.w. `al die delen van het industriële produkt die direct gebruikt kunnen worden ter ondersteuning van het menselijk bestaan of ter vergemakkelijking van produktie' zijn voor de hand liggende bezwaren in te brengen.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Men hoeft maar door een willekeurige hoofdstraat van een welvarende stad te lopen om winkels te zien vol met allerlei waardevolle zaken die, hoewel ze niet gebruikt kunnen worden om het menselijk bestaan te ondersteunen of produktie te vergemakkelijken, ongetwijfeld deel uitmaken van het kapitaal van de winkeliers en van het kapitaal van de gemeenschap. Ook kan men zien dat industriële produkten die het menselijk bestaan wel kunnen ondersteunen en de produktie kunnen vergemakkelijken, in overdaad en als overbodige luxe worden verbruikt. Dit soort zaken behoort in dit geval beslist niet tot kapitaal.
De definitie van Ricardo laat geen zaken onder kapitaal vallen die voor produktie gebruikt zouden kunnen worden maar waarvan in de praktijk geen gebruik wordt gemaakt, en noemt alleen die zaken kapitaal, die daadwerkelijk ten behoeve van de produktie worden gebruikt. Maar hiertegen geldt hetzelfde bezwaar als tegen McCulloch is aangevoerd. Als alleen rijkdom die gebruikt wordt of kan worden, of die tot doel heeft gebruikt te worden, om producenten te ondersteunen, kapitaal is, dan zijn de voorraden van juweliers, speelgoed- en sigarenwinkeliers, kleding- en kunsthandelaren, enz., in feite alle voorraden voor zover zij bestaan uit luxe-goederen, dus geen kapitaal.
Als Mill, tegemoetkomend aan het kapitalistische denken, dit probleem omzeilt, dan doet hij dat door het onderscheid zo vaag te maken dat slechts een alwetende in staat is in een willekeurig land op een willekeurig tijdstip te bepalen wat wel of geen kapitaal is.
Maar de grove onjuistheid die al deze definities gemeen hebben is dat ze datgene tot kapitaal rekenen wat daar duidelijk niet toe behoort, als er enig onderscheid gemaakt moet worden tussen een arbeider en een kapitalist. Want zij brengen het voedsel, de kleding e.d. van de dagloner, zaken die hij gebruikt of hij nu wel of niet werkt, onder de noemer kapitaal, evenals de rijkdom van de ondernemer, waarmee hij de arbeider voor zijn werk moet betalen.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Toch is dit duidelijk niet wat deze schrijvers met kapitaal bedoelen als ze het hebben over werk en kapitaal als afzonderlijke factoren van het produktie- en distributieproces; of als ze stellen dat lonen onttrokken worden aan kapitaal, of afhankelijk zijn van de verhouding tussen arbeid en kapitaal, of hoe ze het begrip dan ook in het algemeen hanteren. In al deze gevallen wordt het begrip `kapitaal' gebruikt in de algemeen aanvaarde betekenis, namelijk als dat deel van rijkdom dat de eigenaars niet direct denken te gebruiken voor het vervullen van hun eigen behoeften, maar voor het verwerven van meer rijkdom. Kortom, zowel politiek-economen (behalve in hun definities en uitgangspunten) als de publieke opinie noemen kapitaal, om de woorden van Adam Smith te gebruiken: `dat deel van iemands rijkdom waarvan hij verwacht dat het hem inkomsten zal opleveren.'

Dit is de enige manier waarop het begrip `kapitaal' een vastomlijnd idee uitdrukt, de enige wijze waarop we het min of meer duidelijk kunnen onderscheiden van rijkdom en werk. Want als we alles wat arbeiders voorziet van voedsel, kleding, onderdak, enz. als kapitaal moeten beschouwen, dan moeten we, om een arbeider te vinden die geen kapitalist is, een geheel naakt mens opsporen, iemand die zelfs niet beschikt over een puntige stok of een gat in de grond - een situatie waarin menselijke wezens, behalve in uitzonderlijke situaties, nog nooit zijn aangetroffen.

Ik heb de indruk dat de wisselvalligheid en de onnauwkeurigheid van deze definities een gevolg zijn van het feit dat het idee over wat kapitaal is, is afgeleid van een vooropgezet idee over hoe kapitaal ten goede komt aan produktie. In plaats van vast te stellen wat kapitaal is, en dan waar te nemen wat het doet, zijn er eerst vooronderstellingen gemaakt over de functies van kapitaal en is daarna een definitie van kapitaal geformuleerd die alles omvat wat die functies vervult of kan vervullen. Laten we dit proces omkeren en langs natuurlijke weg vaststellen wat het begrip inhoudt, alvorens vast te leggen wat het doet.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Het enige dat we trachten te doen, het enige ook dat nodig is, is als het ware de grenzen vaststellen van een begrip dat over het algemeen welbekend is; het vastleggen, d.w.z. de contouren aanscherpen, van een algemeen idee.
Als we specifieke voorbeelden van rijkdom in een bepaalde tijd en in een bepaalde gemeenschap ter plekke zouden voorleggen aan een tiental intelligente mensen die nog nooit een letter over politieke economie hebben gelezen, dan is het onwaarschijnlijk dat zij het ook maar over één enkel object oneens zouden zijn, of het tot kapitaal gerekend zou moeten worden of niet. Geld dat door de eigenaar wordt vastgehouden voor gebruik in zijn bedrijf of voor speculatie, zou tot kapitaal worden gerekend; geld dat opzijgelegd wordt voor levensonderhoud of persoonlijke uitgaven niet. Dat deel van de oogst dat de boer apart houdt voor de verkoop, als zaaigoed of als betaling in natura aan zijn personeel, zou als kapitaal worden beschouwd; wat hij opslaat als voedsel voor zijn gezin niet. Paarden en koets van een koetsier zouden als kapitaal worden geclassificeerd, maar een uitrusting die erop nagehouden wordt voor het genoegen van de eigenaar niet. Niemand zou op het idee komen de pruik op het hoofd van een vrouw, de sigaar in de mond van een roker, het speelgoed waarmee een kind speelt, als kapitaal te beschouwen; maar de voorraad van een pruikenmaker, van een sigarenwinkelier of van een speelgoedhandelaar zou zonder aarzeling als kapitaal worden aangemerkt. Een jas, die een kleermaker maakt voor verkoopdoeleinden, zou tot kapitaal worden gerekend, maar de jas die hij voor zichzelf maakt niet. Etenswaar in het bezit van een hotelier of een restauranthouder zou als kapitaal worden aangemerkt, maar de etenswaren in de voorraadkast van een huisvrouw of in het lunchpakket van een werkman niet.
Ruw ijzer in handen van de smelter, de ijzergieter of de handelaar zou als kapitaal worden gezien, maar het ruwe ijzer dat als ballast in het ruim van een schip wordt gebruikt niet. De blaasbalg van een smid, de weefgetouwen van een fabriek, zouden kapitaal zijn, maar de naaimachine van een vrouw die alleen voor zichzelf werkt niet; zo ook een gebouw dat wordt verhuurd of voor zakelijke of produktie-doeleinden wordt gebruikt, maar een eigen woonhuis niet.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Kortom, ik denk dat we ontdekken dat ook nu, net als toen Dr. Adam Smith het opschreef, `dat deel van iemands rijkdom, waarvan hij verwacht dat het hem inkomsten zal opleveren', kapitaal is. En als we zijn onfortuinlijke uitspraak over persoonlijke kwaliteiten over het hoofd zien, en zijn vermelding van geld enigszins nuanceren, dan is het twijfelachtig of we een betere lijst van de verschillende kapitaalgoederen kunnen maken dan Adam Smith deed in de passage die ik in het voorgaande deel van dit hoofdstuk verkort heb weergegeven.
Wel, als we nu de rijkdom die kapitaal is, hebben onderscheiden van de rijkdom die dat niet is en we kijken naar het verschil, dan zullen we constateren dat dit verschil niet zit in het karakter, het potentieel of de uiteindelijke bestemming van de dingen, zoals tevergeefs geprobeerd is vast te stellen; maar dan dunkt me dat het verschil wordt bepaald door het al dan niet in het bezit zijn van de consument.[1] Goederen die nog moeten worden uitgewisseld, of waarvan het gebruik of de produkten nog moeten worden uitgewisseld, vormen kapitaal; goederen die in het bezit zijn van de consument niet. Vandaar dat we volgens mij alle zaken die onder het begrip `kapitaal' vallen dekken en alles wat daar niet toe behoort uitsluiten als we kapitaal definiëren als `rijkdom in omloop', waarbij we onder omloop niet slechts het van hand tot hand gaan verstaan, maar ook de vormveranderingen die plaatsvinden als de reproducerende of omvormende krachten van de natuur gebruikt worden voor de vermeerdering van rijkdom. Het lijkt me dat onder deze definitie bijvoorbeeld al die gereedschappen zullen vallen die werkelijk kapitaal zijn.

---

[1] Van geld kan gezegd worden dat het in handen is van de consument wanneer het gebruikt wordt om bevrediging te verkrijgen. Hoewel niet zelf bestemd voor consumptie, vertegenwoordigt het rijkdom die dat wel is; daarom zou datgene wat ik als algemene classificatie heb gegeven door dit onderscheid worden gedekt en dus substantieel juist zijn. Als ik in dit verband over geld spreek, heb ik het uiteraard over muntgeld, want hoewel papiergeld alle functies van muntgeld kan vervullen, is het geen rijkdom en kan het dus geen kapitaal zijn.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Want het hangt van het al dan niet uitgewisseld worden van de mogelijkheden en het nut daarvan af of een hulpmiddel kapitaal is of gewoon rijkdom. Zo is de draaibank van een fabrikant, die gebruikt wordt om produkten voor de verkoop te maken, kapitaal, terwijl de draaibank van een hobbyist dat niet is. Zo kan men van rijkdom die gebruikt wordt bij de bouw van een spoorlijn, een telegraafverbinding, een postkoets, een theater, een hotel enz., zeggen dat die in omloop is gebracht. De uitwisseling vindt niet in een keer plaats, maar stap voor stap, en er is een ongelimiteerd aantal mensen bij betrokken. Maar er is wel degelijk sprake van een uitwisseling, en de `consumenten' van de spoorlijn, de telegraafverbinding, de postkoets, het theater en het hotel zijn niet de eigenaars, maar de personen die er van tijd tot tijd gebruik van maken.
Evenmin is deze definitie in tegenspraak met het idee dat kapitaal dat deel van rijkdom is dat voor produktie is bestemd. Onder produktie slechts het maken van dingen verstaan, is een al te beperkte opvatting. Produktie omvat niet alleen het maken van dingen, maar ook het aan de man brengen ervan. De koopman of winkelier is daarom evenzeer een producent als de fabrikant of de boer dat is, en zijn voorraad of kapitaal is evenzeer voor produktie bestemd als dat van hen. Maar het is niet zinvol om nu in te gaan op de functies van kapitaal; in een later stadium zullen we beter in staat zijn deze vast te stellen. Evenmin is de door mij voorgestelde definitie van kapitaal van enig belang. Ik ben geen lesboek aan het schrijven, maar ik probeer slechts de wetten te ontdekken die werkzaam zijn bij een groot sociaal probleem, en als de lezer zich een helder beeld heeft kunnen vormen van wat bedoeld wordt als we het over kapitaal hebben, is mijn doel bereikt.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Maar voordat ik deze verhandeling beëindig vraag ik aandacht voor wat vaak vergeten wordt, namelijk, dat de begrippen `rijkdom', `kapitaal',`loon', en dergelijke, zoals ze in de politieke economie worden gebruikt, abstracte begrippen zijn en dat niets daarvan in algemene zin kan worden bevestigd of ontkend wat niet kan worden bevestigd of ontkend voor het hele scala van zaken dat erdoor gedekt wordt. Het feit dat dit niet in gedachten werd gehouden heeft tot veel verwarring geleid en is er de oorzaak van dat misverstanden die anders duidelijk zouden zijn, nu doorgaan voor onloochenbare waarheden.
Aangezien rijkdom een abstract begrip is, dienen we in het oog te houden dat het idee rijkdom uitwisselbaarheid inhoudt. Het bezit van rijkdom van een bepaalde omvang betekent het potentiële bezit van ongeacht welke soort van rijkdom, van dezelfde tegenwaarde. En dus ook van kapitaal.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

3. Loon komt niet uit kapitaal maar uit werk

Het belang van deze uiteenzetting zal, denk ik, steeds duidelijker worden naarmate we met dit onderzoek vorderen, maar het ligt voor de hand dat zij relevant is voor het terrein waarop we nu bezig zijn.
Het is zonder meer duidelijk dat de economische betekenis van het begrip `loon' uit het oog is verloren. De aandacht is gericht op de gebruikelijke en beperkte betekenis van het woord, wanneer beweerd wordt dat loon onttrokken wordt aan kapitaal. Maar in al die gevallen waarin de werker zijn eigen werkgever is, en de opbrengst van zijn werk direct als loon in ontvangst neemt, is het vanzelfsprekend dat loon niet aan kapitaal wordt onttrokken, maar rechtstreeks voortkomt uit werk. Als mijn werk bijvoorbeeld bestaat uit het verzamelen van vogeleieren of het plukken van wilde bessen, dan zijn de aldus verkregen eieren of bessen mijn loon. Niemand zal beweren dat in zo'n geval loon uit kapitaal wordt betaald. Er is in dit geval geen kapitaal. Een spiernaakte man die is aangespoeld op een eiland dat nog door geen mens is betreden, kan eieren rapen of bessen plukken.
Of als ik een stuk leer neem en ik maak daar een paar schoenen van, dan zijn de schoenen mijn loon, de beloning voor mijn inspanning. Zij worden zeker niet betaald uit kapitaal - mijn eigen kapitaal of dat van iemand anders - maar ze zijn tot bestaan gebracht door het werk waarvoor ze het loon vormen; en door het paar schoenen als loon voor mijn werk te ontvangen, wordt de hoeveelheid kapitaal zelfs niet voor een ogenblik met ook maar iets verminderd. Want als we het begrip kapitaal introduceren, dan bestaat mijn beginkapitaal uit het stuk leer, de draad, en dergelijke. Naarmate mijn werk vordert wordt waarde toegevoegd totdat, op het moment dat mijn werk uitmondt in de voltooide schoenen, ik niet alleen mijn kapitaal bezit maar ook het verschil in waarde tussen het uitgangs-materiaal en de schoenen.
Als ik deze toegevoegde waarde - mijn loon - heb verkregen, hoe en op welk ogenblik is er dan geput uit kapitaal?

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Adam Smith, die het economisch denken in de richting heeft geleid die de huidige uitgebreide theorieën over de relatie tussen lonen en kapitaal heeft opgeleverd, erkende dat in zulke eenvoudige gevallen als ik genoemd heb, loon het voortbrengsel is van werk. Zo begint zijn hoofdstuk over het loon van werk (Hoofdstuk VIII) als volgt:

`De opbrengst van werk vormt de natuurlijke beloning, of het loon, van werk. In de natuurlijke staat, die voorafgaat aan zowel het toeëigenen van grond als het ophopen van rijkdom, komt de gehele opbrengst toe aan de werker. Er is geen landeigenaar, noch een baas met wie hij moet delen.'

Had de eminente Schot dit als uitgangspunt van zijn argumentatie genomen en was hij de opbrengst van werk als het natuurlijke loon blijven zien en de landeigenaar en de baas als meedelenden in de opbrengst, dan zouden zijn conclusies heel anders zijn uitgevallen en dan zou de hedendaagse politieke economie niet zo'n massa tegenstrijdigheden en absurditeiten bevatten; maar in plaats van de waarheid, die in de eenvoudige produktievormen overduidelijk is, als leidraad te nemen bij de complexiteiten van de ingewikkelder vormen, erkent hij haar één ogenblik, maar slechts om haar onmiddellijk opzij te schuiven en te beweren dat `er in heel Europa twintig arbeiders voor een baas werken tegen één zelfstandige', waarna hij het onderzoek opnieuw begint, maar dan vanuit het gezichtspunt waarin de baas beschouwd wordt als degene die uit zijn kapitaal de lonen van zijn werknemers betaalt.
Het is duidelijk dat Adam Smith, toen hij het aantal zelfstandigen stelde op één op twintig, slechts de ambachtslieden op het oog had en dat, als hij alle werkers zou meetellen, het aantal dat hun loon rechtstreeks en zonder tussenkomst van een werkgever ontvangt, zelfs in het Europa van honderd jaar geleden, veel groter moet zijn geweest.
Want afgezien van de zelfstandigen die in elke samenleving in groten getale voorkomen, is de landbouw in grote gebieden van Europa sinds de tijd van het Romeinse Rijk onderhevig geweest aan het halfbouw pachtsysteem, waarbij de eigenaar zijn aandeel ontvangt uit handen van de werker, in plaats van omgekeerd.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Hoe dan ook, in de Verenigde Staten, waar een algemene wet van lonen evenzeer volledig van toepassing moet zijn als in Europa, en waar ondanks de industriële vooruitgang een zeer groot deel van de bevolking toch uit zelfstandige boeren bestaat, moet het aantal werkers dat hun loon via een werkgever ontvangt betrekkelijk gering zijn.
Maar een discussie over de verhouding tussen het aantal zelfstandigen en het aantal arbeiders in loondienst is overbodig. Evenmin is het nodig nog meer voorbeelden te geven van de waarheid als een koe dat als een werker zijn loon rechtstreeks verkrijgt, dit loon het voortbrengsel is van zijn werk, want zodra begrepen wordt dat het begrip `loon' alle verdiensten van werk omvat, zowel wanneer die rechtstreeks door de werker worden verkregen in de vorm van de resultaten van zijn werk als wanneer ze worden ontvangen uit handen van een werkgever, dan is het overduidelijk dat de veronderstelling dat loon wordt onttrokken aan kapitaal - een veronderstelling waarop in de gangbare economische verhandelingen zonder schroom een uitgebreid theoretisch raamwerk is opgebouwd, als betrof het een universele waarheid - op z'n minst voor een groot deel onjuist is.
Het enige dat nog enigszins aannemelijk gemaakt kan worden is dat sommige lonen (namelijk lonen die door de werkers worden ontvangen uit handen van ondernemers) uit kapitaal voortkomen. Deze beperking van het voornaamste uitgangspunt ontkracht onmiddellijk alle conclusies die eruit worden getrokken, maar laten we hier niet bij stil blijven staan en bezien of dit uitgangspunt, zelfs in deze beperkte vorm, wel overeenkomt met de feiten.
Laten we de draad weer opnemen waar Adam Smith hem liet vallen en laten we, stap voor stap, nagaan of de samenhang van feiten die in de eenvoudigste produktievormen duidelijk te zien is, niet ook bij de meest ingewikkelde vormen terug te vinden is.
De eerste produktievorm die volgt op de natuurlijke staat der dingen waarvan men nog vele voorbeelden kan vinden en waar de gehele opbrengst van werk toebehoort aan de werker, is de regeling waarbij de werker, hoewel hij voor iemand anders of

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

met het kapitaal van iemand anders werkt, zijn loon in natura ontvangt, dat wil zeggen in de vorm van de produkten die zijn werk oplevert. In dit geval is het even duidelijk als in het geval van de werker die voor zichzelf werkt, dat het loon werkelijk voortkomt uit de opbrengst van het werk en absoluut niet uit kapitaal. Als ik iemand inhuur om eieren te verzamelen, bessen te plukken of schoenen te maken en hem betaal met de eieren, de bessen of de schoenen die zijn werk oplevert, dan lijdt het geen twijfel of het loon komt voort uit het werk waarvoor het wordt betaald. Tot deze vorm van dienstverband behoort ook de veepacht, die door Sir Henry Maine zo helder wordt beschreven in zijn boek `*Early History of Institutions*' en waarbij zo duidelijk sprake is van een werkgever-werknemer relatie, omdat degene die het vee in gebruik kreeg de man of de vazal werd van de kapitaalbezitter, die hem aldus in dienst nam. Op dit soort voorwaarden werkte Jacob voor Laban en tot op de dag van vandaag is het zelfs in beschaafde landen een niet ongebruikelijke vorm van dienstverband.

Het bebouwen van land op aandeel-basis, een vorm die nog veel voorkomt in de Zuidelijke Staten van de VS en in Californië, het halfbouw pachtsysteem in Europa, en ook de vele gevallen waarin opzichters, verkopers, en dergelijke worden betaald met een percentage van de winst; wat is het anders dan het inhuren van werk tegen loon dat bestaat uit een deel van de opbrengst van dat werk?

De volgende stap van eenvoud naar complexiteit is die waarbij het loon, hoewel uitgedrukt in natura, wordt uitbetaald in het equivalent daarvan in andere middelen. Op Amerikaanse walvisvaarders bijvoorbeeld, is het niet de gewoonte een vast loon te betalen, maar een deel van de vangst, variërend van een twaalfde tot een zestiende deel voor de kapitein tot een driehonderdste voor de kajuitjongen. Als dus een walvisvaarder na een succesvolle vaart New Bedford of San Francisco binnenloopt, heeft ze in haar ruim zowel de lonen van haar bemanning als de winst van haar eigenaars, plus een equivalent dat hen schadeloos zal stellen voor alle voorraden die tijdens de reis zijn verbruikt.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Kan het duidelijker zijn dat deze lonen - deze olie en botten die de bemanning van de walvisvaarder heeft binnengehaald - niet onttrokken zijn aan kapitaal, maar werkelijk een deel zijn van de opbrengst van hun werk? Evenmin verandert dit feit ook maar in het minst wanneer uit praktische overwegingen de aandelen in de olie en botten niet onder de bemanning worden verdeeld, maar in plaats daarvan de marktwaarde wordt vastgesteld van het aandeel van elke persoon en deze persoon in geld wordt uitbetaald. Het geld is slechts de tegenwaarde van het werkelijke loon: de olie en de botten. In geen enkel opzicht is er bij deze betaling sprake van een voorschot uit kapitaal. De verplichting tot het uitbetalen van lonen ontstaat pas op het moment dat de waarde waaruit deze moeten worden betaald, de haven wordt binnengebracht. Op het moment dat de eigenaar geld van zijn kapitaal neemt om de bemanning te betalen, voegt hij olie en botten aan zijn kapitaal toe.

Tot zover is er geen discussie mogelijk. Laten we nu een volgende stap nemen, die ons zal voeren naar de gangbare methode om werk in te huren en lonen uit te betalen.

De Farallon-eilanden, even buiten de Baai van San Francisco, zijn het broedgebied van zeevogels. Het bedrijf dat deze eilanden exploiteert, neemt gedurende het legseizoen mensen in dienst om eieren te verzamelen. Het zou deze mensen in dienst kunnen nemen tegen een deel van de eieren die ze verzamelen, zoals bij de walvisvaart wordt gedaan, en het zou dit waarschijnlijk ook doen als de opbrengst erg onzeker was; maar aangezien de vogels talrijk en tam zijn en er een bekend aantal eieren verzameld kan worden door een bepaalde hoeveelheid mankracht, vinden ze het gemakkelijker hun mensen een vast loon te betalen. De mannen gaan naar de eilanden en blijven daar; ze verzamelen de eieren en brengen ze naar de aanlegplaats, vanwaar ze om de paar dagen met een kleine boot naar San Francisco worden gebracht om te worden verkocht.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Als het seizoen voorbij is, keren de mannen terug en krijgen ze hun afgesproken loon uitbetaald in harde munt. Komt deze transactie niet op hetzelfde neer als wanneer de lonen betaald zouden worden in equivalenten van verzamelde eieren in plaats van in geld? Vertegenwoordigt het geld niet de eieren, door de verkoop waarvan het is verkregen, en zijn deze lonen niet evenzeer de opbrengst van het werk waarvoor ze betaald worden als de eieren dat zouden zijn wanneer iemand ze voor zichzelf zou verzamelen, zonder tussenkomst van een ondernemer?

Nog een voorbeeld dat laat zien dat loon in geld identiek is aan loon in natura. In San Buenaventura woont een man die een goede boterham verdient met het schieten van grijze zeehonden, die veel voorkomen op de eilanden van het Santa Barbarakanaal, omwille van de olie en de huiden. Wanneer hij op jacht gaat neemt hij twee of drie Chinezen mee om hem te helpen, en aanvankelijk betaalde hij die volledig met muntgeld. Maar het schijnt dat Chinezen sommige organen van zeehonden hogelijk waarderen. Ze drogen ze en vermalen ze tot medicijnen. En ook de lange snorharen en de wenkbrauwen van de mannelijke zeehond, mits deze een bepaalde lengte te boven gaan, stellen ze zeer op prijs voor één of ander doel dat voor barbaarse buitenstaanders niet erg duidelijk is. En deze man kwam er snel achter dat de Chinezen graag bereid waren in plaats van geld deze delen van de gedode zeehonden als loon te accepteren, zodat hij ze nu voor een groot deel op deze wijze uitbetaalt.

Welnu, is datgene wat in al deze gevallen duidelijk is - het feit dat loon in geld identiek is aan loon in natura - niet even waar in alle gevallen waarin loon wordt betaald voor produktief werk?

Is het fonds, dat gecreëerd wordt door werk, niet het fonds waaruit de lonen worden betaald?

Men zou kunnen zeggen: `Er is een verschil - als een man voor zichzelf werkt, of als hij voor een werkgever werkt maar zijn loon in natura ontvangt, dan hangt zijn loon af van het resultaat van zijn werk. Zou dat resultaat als gevolg van tegenslag minimaal zijn, dan krijgt hij niets.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Werkt hij echter voor een ondernemer, dan krijgt hij zijn loon in elk geval, want dat is afhankelijk van het feit dat er werk verricht wordt, en niet van het resultaat ervan.' Maar het is duidelijk dat dit geen reëel verschil is, want doorgaans levert het werk dat verricht wordt tegen vast loon niet alleen het loonbedrag op, maar meer dan dat; anders konden ondernemers geen winst maken. Als er sprake is van vaste lonen dan draagt de ondernemer het risico en voor deze garantie wordt hij beloond, want vaste lonen zijn altijd wat lager dan opbrengstafhankelijke lonen. Maar hoewel de arbeider die zijn deel van het contract is nagekomen, als er vast loon is afgesproken, doorgaans een wettelijke claim heeft op de ondernemer, is het vaak, ja vrijwel altijd zo dat de tegenslag die het de ondernemer onmogelijk maakt winst te maken, hem ook verhindert de lonen uit te betalen. En in één belangrijke industriële sector is de ondernemer in het geval van een ramp zelfs wettelijk vrijgesteld, hoewel in het contract wellicht vaste en geen opbrengstafhankelijke lonen zijn vastgelegd. Want uitgangspunt van de zeevaartwet is dat `de lading de moeder is van het loon', en al zou de zeeman zijn aandeel hebben geleverd, dan nog zou een scheepsramp hem beroven van zijn aanspraak op loon.
In dit wettelijke uitgangspunt ligt de waarheid vervat die ik wil benadrukken. Produktie is altijd de moeder van het loon. Zonder produktie konden en zouden er geen lonen zijn. Loon komt voort uit de opbrengst van werk en niet uit voorgeschoten kapitaal. Welke feiten we ook analyseren, dit zal altijd waar blijken te zijn, want werk gaat altijd aan loon vooraf. Dit geldt evenzeer voor loon dat de werker uit handen van een ondernemer ontvangt, als voor loon dat rechtstreeks in ontvangst wordt genomen door de werker die zijn eigen werkgever is. In beide gevallen hangt de beloning af van de geleverde inspanning. Of loon nu per dag, per week, per maand, of eens per jaar, of, zoals in veel produktiesectoren, per stuk wordt uitbetaald, de betaling van loon door een werkgever aan een werknemer impliceert altijd een voorafgaande verrichting van werk door de werknemer, ten bate van de werkgever, want in de weinige gevallen waarin vooruit wordt betaald, gebeurt dat duidelijk ofwel uit liefdadigheid, ofwel om zich van arbeidskracht te verzekeren.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Het Engelse woord `retainer' (vasthouder), dat gebruikt wordt voor een vooruitbetaling aan een advocaat, laat de ware aard van zo'n transactie zien, net als de term `bloedgeld', zoals die in scheepsjargon in zwang is voor wat in naam vooruitbetaald loon, maar in feite een soort koopsom voor zeelieden is - zowel voor de Engelse als de Amerikaanse wet is een zeeman evenzeer een stuk koopwaar als een varken dat is.
Ik sta vrij lang stil bij dit op zich vanzelfsprekende feit dat werk altijd voorafgaat aan loon, omdat het van doorslaggevend belang is voor een goed begrip van meer complexe loonvormen. En hoe vanzelfsprekend dit feit ook is, zoals ik stelde, toch is de aannemelijkheid van het idee dat loon onttrokken wordt aan kapitaal - een idee dat tot zulke belangrijke en verstrekkende conclusies heeft geleid - in eerste instantie gebaseerd op een bewering die aan deze waarheid voorbijgaat, ja, er zelfs de aandacht van afleidt. Die bewering is, dat arbeidskracht niet produktief kan zijn, tenzij er kapitaal beschikbaar is voor haar onderhoud.[1] De argeloze lezer begrijpt direct dat de werker voedsel, kleding en dergelijke nodig heeft om in staat te zijn werk te verrichten, en aangezien gezegd werd dat voedsel, kleding en dergelijke die de werklieden gebruiken, kapitaal vormen, stemt hij in met de conclusie dat verbruik van kapitaal nodig is om werk te kunnen inzetten, en van hieruit is het slechts een logische conclusie dat bedrijvigheid beperkt wordt

---

[1] `De bedrijvigheid wordt beperkt door kapitaal... Er kan niet meer bedrijvigheid zijn dan er grondstoffen zijn om te bewerken en voedsel om te eten. Hoe vanzelfsprekend dit ook is, toch wordt vaak vergeten dat in het onderhoud en de behoeftenbevrediging van de bevolking van een land niet wordt voorzien door de opbrengst van het werk van nu, maar door die van voorafgaande arbeid. Zij consumeren wat reeds geproduceerd is en niet wat nog geproduceerd gaat worden. Van wat geproduceerd is, wordt slechts een deel uitgetrokken voor het onderhoud van de produktieve arbeid, en er kan en zal niet meer arbeid zijn dan uit het deel dat daarvoor is bestemd (het kapitaal van het land) kan worden gevoed en van grondstoffen en produktiemiddelen kan worden voorzien.' (John Stuart Mill, `*Principles of Political Economy*', *Boek I, Hoofdstuk V, Sectie I*)

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

door kapitaal - dat de vraag naar werk afhangt van de beschikbaarheid van kapitaal en dat dus de lonen afhangen van de verhouding tussen het aantal werkzoekenden en het kapitaal dat beschikbaar is om ze in te huren.
Maar ik denk dat de uiteenzetting in het vorige hoofdstuk iedereen duidelijk heeft gemaakt waar in deze redenering het misverstand schuilt - een misverstand, waardoor enkele van de scherpzinnigste geesten verstrikt zijn geraakt in een web van eigen makelij. Het zit in het feit dat de term kapitaal in twee betekenissen wordt gebruikt. Bij de eerste stelling, dat kapitaal nodig is voor het verrichten van produktief werk, omvat de term `kapitaal' alle voedsel, kleding, onderdak, en dergelijke, terwijl in de uiteindelijk daaruit getrokken conclusies de term wordt gebruikt in zijn gangbare en legitieme betekenis van rijkdom,
niet bestemd voor onmiddellijke behoeftenbevrediging, maar voor het voortbrengen van meer rijkdom; rijkdom in handen van ondernemers, te onderscheiden van werkers. Met evenveel recht zou men uit de stelling dat een arbeider niet naar zijn werk kan gaan zonder ontbijt en een stel kleren, kunnen concluderen dat er niet meer arbeiders aan het werk kunnen gaan dan het aantal dat door de werkgevers vooraf van ontbijt en kleding is voorzien.
Nu is het in werkelijkheid zo dat werkers gewoonlijk zelf zorgen voor hun ontbijt en de kleren waarin zij naar hun werk gaan; en verder is het zo dat uit kapitaal (in de betekenis waarin dat woord wordt gebruikt ter onderscheiding van werk) slechts in uitzonderlijke gevallen, maar nooit uit verplichting, een voorschot op het loon kan worden gegeven voordat het werk van start gaat. Van het enorme aantal werklozen in de beschaafde wereld van nu is er waarschijnlijk niet één die niet bereid is te gaan werken zonder een voorschot op zijn loon. Een groot gedeelte zou ongetwijfeld maar al te graag gaan werken op voorwaarden waarbij de lonen pas na een maand worden uitbetaald; de werklieden die niet bereid zouden zijn aan het werk te gaan en tot het eind van de week op hun loon te wachten, zoals de meesten doorgaans doen, zijn op de vingers van één hand te tellen. En er is zeker niemand die niet op zijn loon wil wachten tot het eind van de dag, of, zo u wilt, tot de eerstvolgende maaltijd.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Het exacte tijdstip waarop het loon wordt uitbetaald is niet van belang. Het essentiële punt, het punt waar ik de nadruk op leg, is dat dat gebeurt nadat het werk is verricht.
Het uitbetalen van loon houdt derhalve altijd in dat voordien werk is verricht. Welnu, wat houdt het verrichten van produktief werk in? Uiteraard het voortbrengen van rijkdom en dus, als deze rijkdom bestemd is om te worden ingewisseld of voor produktie-doeleinden te worden gebruikt, van kapitaal. Bij het betalen van loon uit kapitaal wordt daarom voorondersteld dat dit kapitaal is voortgebracht door het werk waarvoor het loon wordt betaald.
En omdat de ondernemer doorgaans winst maakt, is het betalen van loon wat hem betreft niets anders dan het teruggeven aan de werker van een deel van het kapitaal dat hij door diens werk heeft verkregen. Wat de werker betreft is het slechts de ontvangst van een deel van het kapitaal dat zijn werk voordien heeft voortgebracht. Als de waarde die in de vorm van loon wordt uitgekeerd door het werk is voortgebracht, hoe kan men dan beweren dat lonen worden onttrokken of voorgeschoten uit kapitaal? Als bij het ruilproces van werk tegen loon de werkgever het kapitaal dat door het werk is gegenereerd altijd ontvangt voordat hij kapitaal uitbetaalt in de vorm van loon, op welk punt wordt dan zijn kapitaal, ook al is het maar tijdelijk, verminderd?[1]

---

[1] Omwille van de duidelijkheid spreek ik over werk dat kapitaal voortbrengt. Werk brengt ofwel rijkdom voort, al dan niet in de vorm van kapitaal, ofwel diensten. De gevallen waarin niets wordt voortgebracht, worden als uitzonderlijke mislukkingen beschouwd. Wanneer het doel van het werk uitsluitend de bevrediging van een behoefte van de werkgever betreft, zoals wanneer ik iemand inhuur om mijn schoenen te poetsen, dan wordt het loon niet uit kapitaal betaald, maar uit de rijkdom die ik heb bestemd voor consumptie. Zelfs als loon dat op deze wijze wordt betaald beschouwd wordt als afkomstig uit kapitaal, dan nog gaat de loonsom, als gevolg van de betreffende handeling, over van kapitaal naar rijkdom die bestemd is voor de behoeftenbevrediging van de bezitter,

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Laten we deze vraag toetsen aan de feiten. Neem bijvoorbeeld een fabrikant die grondstoffen omzet in eindprodukten, katoen in kleding, ijzer in gereedschap, leer in schoenen, en die zijn werkkrachten, zoals gebruikelijk, per week uitbetaalt. Maak een nauwkeurige inventaris van zijn kapitaal op de maandagmorgen voordat het werk begint en het zal bestaan uit zijn gebouwen, machines, grondstoffen, kasgeld en de voorraad eindprodukten. Veronderstel nu, om het eenvoudig te houden, dat hij gedurende de week niets koopt of verkoopt, en maak nadat het werk is stopgezet en hij zijn werkkrachten heeft betaald op zaterdagavond opnieuw de inventaris op van zijn kapitaal. De post `kasgeld' zal verminderd zijn, omdat daaruit de lonen zijn betaald; er zal minder grondstof zijn, minder brandstof en dergelijke, en de gebouwen en machines zullen moeten worden afgeschreven voor het gebruik gedurende één week. Maar als hij een winstgevend bedrijf heeft, wat over het algemeen het geval zal zijn, dan zal de post `eindprodukten' zóveel groter zijn, dat deze opweegt tegen de genoemde verminderingen en zal de balans al met al een toename van het kapitaal laten zien. Klaarblijkelijk werd de waarde die hij zijn werkkrachten in geld betaalde, niet onttrokken aan zijn kapitaal, of aan het kapitaal van wie dan ook. Deze waarde kwam niet voort uit kapitaal, maar uit de waarde die door het werk zelf was voortgebracht. Er was hier net zo min sprake van een voorschot van kapitaal als wanneer hij zijn werklieden had ingehuurd om mosselen te vangen en hen betaald had met een deel van de vangst. Hun loon zou net zo goed de opbrengst zijn van hun werk als het loon van de primitieve mens dat was wanneer hij een oester bemachtigde door hem met een steen van de rotsen te slaan, lang voordat de mens zich grond toeëigende en rijkdom ophoopte.
Aangezien een arbeider die voor een baas werkt zijn loon niet krijgt voordat hij het werk heeft verricht, verkeert hij in dezelfde positie als een spaarder die geen geld kan opnemen

---

net als wanneer een sigarenhandelaar een dozijn sigaren uit zijn bedrijfsvoorraad neemt en ze in zijn zak steekt voor eigen gebruik.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

zolang hij geen geld op de bank heeft gezet. En evenmin als de spaarder door op te nemen wat hij voordien heeft ingebracht, het kapitaal van de bank doet afnemen, kunnen werkers het kapitaal van de ondernemer of het totale kapitaal van de gemeenschap zelfs maar tijdelijk doen afnemen door het in ontvangst nemen van hun loon. Hun loon komt net zo min uit kapitaal voort als de cheques van spaarders worden onttrokken aan het bankkapitaal. Het is waar dat werkers bij het ontvangen van loon over het algemeen geen rijkdom terugkrijgen in dezelfde vorm als waarin zij die geleverd hebben, net zo min als spaarders dezelfde munten of bankbiljetten terugkrijgen die ze hebben gedeponeerd, maar ze krijgen het in de vorm van een equivalent, en aangezien we terecht zeggen dat de spaarder van de bank het geld krijgt dat hij heeft gedeponeerd, zo kunnen we even terecht zeggen dat de werkman in de vorm van loon de rijkdom ontvangt die hij via werk heeft geleverd.
Dat deze universele waarheid zo vaak aan het oog wordt onttrokken, komt vooral door die eeuwige bron van economische verwarring: het door elkaar halen van rijkdom en geld, en het is opmerkelijk te zien hoe velen die, sinds Dr. Adam Smith de zaak van de verkeerde kant belichtte, uitvoerig de dwalingen van het mercantilisme hebben blootgelegd, bij het behandelen van het verband tussen kapitaal en werk in dezelfde fout vervallen. Aangezien geld het algemene ruilmiddel is en de algemene stroom vormt via welke alle transformaties van rijkdom van de ene vorm naar de andere vorm plaatsvinden, zullen moeilijkheden die bij een uitwisseling kunnen ontstaan zich over het algemeen voordoen aan de kant van het ruilen voor geld; en dus is het soms gemakkelijker geld om te zetten in een willekeurige andere vorm van rijkdom dan om rijkdom in een bepaalde vorm om te zetten in geld, omdat er immers meer bezitters van rijkdom zijn die enige ruil wensen dan bezitters van rijkdom die een specifieke uitwisseling op het oog hebben. En dus kan een ondernemer die zijn geld heeft uitbetaald in lonen, het soms moeilijk vinden om de meerwaarde waarvoor zijn geld in werkelijkheid geruild is, snel weer in geld om te zetten, en dan wordt er gezegd dat hij zijn kapitaal volledig heeft uitgeput of voorgeschoten bij het betalen van de lonen.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Maar in feite bezit hij het kapitaal dat hij voordien in geld had, nu in goederen - het is van vorm veranderd, maar niet verminderd - tenzij de nieuwe waarde die door het werk is voortgebracht minder is dan het uitbetaalde loon, wat slechts bij uitzondering het geval kan zijn.
Er bestaat een tak van industrie waar de begripsverwarring die voortkomt uit de gewoonte om kapitaal in geld uit te drukken zich minder gemakkelijk voordoet, aangezien het produkt dat wordt voortgebracht het algemene materiaal en de standaard voor geld is. En zo kan het gebeuren dat deze industrie ons voorbeelden levert van de meest simpele tot en met de meest complexe vormen van produktie. De goudzoeker die in vroeger dagen in Californië, en later ook in Australië, in een rivierbedding of in de grond de glinsterende deeltjes vond, die door langdurige natuurprocessen in de loop der eeuwen waren opgehoopt, pakte of waste zijn `loon' (zo noemde hij het ook) in echt geld, want omdat muntgeld schaars was, werd goudstof naar gewicht als geld gebruikt, en zo had hij aan het eind van de dag zijn loon in geld in een geiteleren buidel in zijn zak. Er is geen discussie mogelijk of dit loon uit kapitaal voortkwam of niet. Het was duidelijk het voortbrengsel van zijn werk. Er is evenmin discussie mogelijk in het geval waarin de eigenaar van een rijke mijnconcessie mensen inhuurde om voor hem te werken, en hen betaalde met hetzelfde geld dat door hun werk uit ravijnen of rivieren was gehaald. Naarmate muntgeld meer in omloop kwam, en praktischer bleek doordat het de moeite en het verlies van het wegen overbodig maakte, werd stofgoud een produkt en betaalde de ondernemer zijn werkkrachten met het muntgeld dat hij had verkregen door de verkoop van het stofgoud dat hun werk had opgeleverd. Als hij genoeg muntgeld had om hen te kunnen betalen, verkocht hij het goud niet aan de dichtstbijzijnde handelaar, aan wie hij een percentage moest afstaan, maar hield hij het zelf, totdat hij genoeg had om naar San Francisco te gaan of het per expres daarheen te verzenden, waar hij het bij de Munt kosteloos kon omzetten in geld.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

En door zijn stofgoud op die manier op te hopen, liet hij zijn voorraad muntgeld slinken, net als een koopman door een voorraad goederen op te hopen zijn voorraad geld doet slinken. Niemand zou echter zo dom zijn te veronderstellen dat de eigenaar van de mijn door op deze wijze stofgoud in te nemen en muntgeld uit te betalen zijn kapitaal verminderde.
Maar de goudvoorraden waaruit zonder voorafgaand werk kon worden geput waren spoedig op, en het delven van goud werd snel bewerkelijker. Voordat concessies in produktie konden worden genomen, moesten eerst diepe schachten worden gegraven, grote dammen worden opgeworpen, lange tunnels door harde rotsen worden geboord, moest water van mijlenver worden aangevoerd over bergruggen en door diepe dalen, en moesten dure machines worden geïnstalleerd. Deze werken konden niet worden uitgevoerd zonder kapitaal. Soms nam de uitvoering jaren in beslag, en in die jaren kon geen opbrengst worden verwacht, terwijl de mannen die waren ingehuurd elke week of elke maand moesten worden betaald. Ongetwijfeld zal men zeggen dat in zulke gevallen - al zouden het de enige gevallen zijn - de lonen werkelijk uit kapitaal voortkomen; dat ze echt uit kapitaal worden voorgeschoten en dat het uitbetalen ervan noodzakelijkerwijs een aanslag betekent op kapitaal! Op z'n minst in dit geval wordt de produktie beslist beperkt door kapitaal, want zonder kapitaal zouden zulke werken immers niet kunnen worden uitgevoerd! Laten we eens kijken. Dit soort gevallen wordt altijd aangevoerd om aan te tonen dat lonen uit kapitaal worden voorgeschoten. Want waar lonen worden betaald voordat het doel van het werk is bereikt of voltooid - zoals in de landbouw, waar het ploegen en zaaien enkele maanden eerder moet plaatsvinden dan het oogsten, zoals bij het optrekken van gebouwen, het bouwen van schepen, het aanleggen van spoorlijnen en kanalen en dergelijke -is het duidelijk dat de bezitters van het kapitaal dat in loon wordt uitbetaald geen onmiddellijke opbrengst kunnen verwachten, maar, om zo te zeggen `het even moeten uitzingen', wat soms vele jaren kan duren.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

En als de eerste grondbeginselen niet in gedachten worden gehouden is het van daaruit een kleine stap naar de conclusie dat lonen worden voorgeschoten uit kapitaal.
Maar zulke gevallen zullen geen zand in de ogen strooien van de lezer die wat ik hiervoor gezegd heb goed heeft begrepen. Een eenvoudige analyse toont aan dat deze gevallen, waarin lonen worden uitbetaald voordat het produkt voltooid, of zelfs maar geproduceerd is, in geen enkel opzicht een uitzondering vormen op de regel die duidelijk is in gevallen dat het produkt wel voltooid is voordat de lonen worden uitbetaald.
Als ik naar een handelaar ga om zilver in te wisselen voor goud, dan leg ik mijn zilver op tafel, wat hij telt en weglegt, en vervolgens overhandigt hij me de tegenwaarde in goud, minus zijn commissie. Schiet de handelaar mij enig kapitaal voor? Absoluut niet. Wat hij voordien in goud had, heeft hij nu in zilver, plus zijn winst. En aangezien hij het zilver ontving voordat hij het goud uitbetaalde, was er van zijn kant zelfs geen moment sprake van een voorschot van kapitaal.
Welnu, deze transactie van de handelaar is geheel analoog aan wat de kapitaalbezitter doet als hij, in het soort gevallen dat we nu bekijken, kapitaal uitbetaalt in de vorm van lonen. Aangezien het verrichten van het werk voorafgaat aan het uitbetalen van de lonen, en aangezien het verrichten van produktief werk het scheppen van waarde inhoudt, ontvangt de ondernemer waarde voordat hij waarde uitbetaalt; hij wisselt slechts de ene vorm van kapitaal in voor een andere vorm van kapitaal. Want het scheppen van waarde hangt niet af van het voltooid zijn van het produkt; het vindt plaats in elk stadium van het produktieproces, als het onmiddellijke resultaat van het toepassen van werk, en dus voegt werk, ongeacht de lengte van het proces waar dit werk wordt ingezet, door het feit dàt er werk wordt verricht, altijd kapitaal toe, voordat er via de lonen kapitaal wordt onttrokken.
Neem een smid die bij zijn smeltoven houwelen staat te maken. Het is duidelijk dat hij kapitaal maakt; hij voegt houwelen toe aan het kapitaal van zijn werkgever voordat hij er geld aan onttrekt in de vorm van loon.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Neem de machine- of de ketelbouwer die aan de stookplaten van de `Great Eastern' werkt. Is die niet even duidelijk bezig met het scheppen van waarde, het maken van kapitaal? Het gigantische stoomschip is net als het houweel een stuk rijkdom, een produktiemiddel, en hoewel het ene misschien pas na jaren is voltooid terwijl het andere in een paar minuten af is, is het werk van elke dag zowel in het ene als in het andere geval even duidelijk het voortbrengen van rijkdom, een toevoeging aan kapitaal. In het geval van het stoomschip of in dat van het houweel, is het noch de eerste, noch de laatste klap die de waarde van het eindprodukt creëert; het scheppen van waarde vindt voortdurend plaats, het is het rechtstreeks gevolg van het verrichten van werk.
We zien dit heel duidelijk in gevallen waar het als gevolg van arbeidsverdeling gebruikelijk is dat de afzonderlijke onderdelen van het totale produktieproces worden uitgevoerd door verschillende fabrikanten; dat wil zeggen, overal waar we de gewoonte hebben om de waarde die is gecreëerd door het werk dat tijdens elke produktiefase is verricht, in geld uit te drukken. Het is in één oogopslag duidelijk dat dit voor het merendeel van de produkten het geval is. Neem een schip, een gebouw, een zakmes, een boek, een vingerhoed of een brood. Dat zijn voltooide produkten. Maar ze werden niet in één keer en ook niet door één fabrikant vervaardigd. En omdat dat zo is, onderscheiden we gemakkelijk verschillende stadia in het proces van waardetoevoeging, die door de voltooide produkten vertegenwoordigd wordt. Als we de verschillende stappen van het totale produktieproces niet onderscheiden, dan onderscheiden we de waarde van de grondstoffen. De waarde van de grondstoffen kan vaak in delen worden ontleed, waarbij evenzovele duidelijk afgebakende stappen in de totstandkoming van de uiteindelijke waarde aan het licht komen. Bij elk van deze stappen bepalen we gewoonlijk de toegevoegde waarde, de toename van het kapitaal.
De partij brood die de bakker uit de oven haalt, heeft een zekere waarde. Maar deze bestaat voor een deel uit de waarde van het meel waarvan het deeg is gemaakt.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

En die bestaat op haar beurt uit de waarde van het graan, de waarde die is toegevoegd door het malen, enz. Ruw ijzer is nog lang geen voltooid produkt. Het moet nog diverse of wellicht vele produktiestadia doorlopen voordat het uitmondt in de voltooide artikelen die men voor ogen had toen het ijzererts in de mijn werd gedolven. Maar toch, is ruw ijzer geen kapitaal? Zo is ook wanneer de katoenoogst wordt binnengehaald, het produktieproces niet werkelijk voltooid, net zo min als wanneer de katoen wordt ontkorreld en in balen wordt geperst, of wanneer deze in Lowell of Manchester arriveert, of wanneer de katoen wordt omgezet in garen, of wanneer het een lap stof wordt, maar pas op het moment waarop de stof uiteindelijk in handen van de consument terechtkomt. Toch is er bij iedere stap van dit proces duidelijk sprake van het scheppen van waarde, van een toevoeging aan kapitaal. Hoe komt het dan dat er, hoewel we meestal niet zo'n duidelijk onderscheid maken, géén sprake is van het scheppen van waarde of van een toevoeging aan kapitaal als de grond wordt omgeploegd voor de oogst? Is dat zo omdat het wellicht een slecht seizoen kan worden en de oogst kan mislukken? Dat is duidelijk niet de reden, want een soortgelijke kans op tegenslag is aanwezig bij elk van de vele stappen tijdens de produktie van het voltooide artikel. Door de bank genomen is het zeker dat er geoogst kan worden en een bepaalde mate van ploegen en zaaien zal gemiddeld leiden tot een bepaalde hoeveelheid katoen, met evenveel zekerheid als het spinnen van een bepaalde hoeveelheid katoengaren zal resulteren in een bepaalde hoeveelheid stof.

Kortom, aangezien het betalen van loon altijd berust op het verrichten van werk, houdt het betalen van loon bij produktie, hoe lang het produktieproces ook duurt, nooit enig voorschot van kapitaal in, of doet het kapitaal zelfs maar tijdelijk slinken.

Het mag een jaar, of zelfs jaren kosten om een schip te bouwen, maar het scheppen van de waarde waarvan het voltooide schip het eindresultaat zal zijn, vindt plaats van dag tot dag en van uur tot uur, vanaf het moment dat de kiel wordt gelegd, of zelfs vanaf het moment waarop de grond wordt vrijgemaakt.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Het kapitaal van de scheepsbouwer of van de gemeenschap wordt niet aangetast door het betalen van lonen voordat het schip voltooid is, want de waarde van het gedeeltelijk voltooide schip komt in de plaats van de waarde die wordt uitbetaald in de vorm van lonen. Er is geen sprake van een voorschot van kapitaal bij deze betaling van de lonen, want het werk van de werklieden gedurende de week of maand schept en schenkt aan de scheepsbouwer méér kapitaal dan aan het eind van die week of maand wordt uitbetaald, zoals blijkt uit het feit dat als iemand de scheepsbouwer zou vragen tijdens een willekeurig stadium van de bouw het gedeeltelijk voltooide schip te verkopen, hij zou verwachten winst te maken.
En dus is er bij de aanleg van een St. Gotthardtunnel of een Suezkanaal geen sprake van een voorschot van kapitaal. De tunnel of het kanaal wordt, naarmate de werkzaamheden vorderen, evenzeer kapitaal als het geld dat voor de aanleg ervan wordt uitgegeven - of zo u wilt, als de springstoffen en boren die bij het werk worden gebruikt en het voedsel, de kleren en dergelijke die door de werkers worden gebruikt - zoals wordt aangetoond door het feit dat de waarde van het totale kapitaal van het bedrijf niet vermindert, naarmate deze vormen van kapitaal geleidelijk worden omgezet in kapitaal in de vorm van een tunnel of een kanaal. Integendeel, het kapitaal zal in de meeste gevallen toenemen naarmate het werk vordert, net zoals kapitaal dat geïnvesteerd wordt in een snellere produktiemethode doorgaans zal toenemen.
En zo gaat het duidelijk ook in de landbouw. Dat het scheppen van waarde niet in één keer, bij het binnenhalen van de oogst, plaatsvindt, maar stap voor stap in de loop van het gehele proces dat wordt afgesloten met het binnenhalen van de oogst, en dat geen enkele tussentijdse betaling van loon het kapitaal van de boer aantast, wordt duidelijk genoeg wanneer land tijdens het produktieproces verkocht of verhuurd wordt, aangezien een geploegd veld meer zal opbrengen dan een ongeploegd veld en een ingezaaid veld meer dan een veld dat alleen is omgeploegd. Een en ander is ook duidelijk genoeg wanneer, zoals wel gebeurt, oogsten verkocht worden die nog in aanwas zijn, of wanneer de boer niet zelf oogst maar een contract afsluit met de eigenaar van oogstmachines.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Het is duidelijk in het geval van boom- en wijngaarden die, hoewel ze nog geen vrucht dragen, prijzen opbrengen die evenredig zijn aan hun ouderdom. Het is duidelijk bij paarden, vee en schapen, die in waarde toenemen naarmate zij volwassen worden. En al is het niet altijd tastbaar, tussen de gebruikelijke ruilpunten in het produktieproces vindt deze waardevermeerdering evenzeer plaats, telkens wanneer werk wordt verricht. Dus waar werk wordt verricht voordat er loon wordt betaald, wordt kapitaal in werkelijkheid voorgeschoten door werk en gaat het van de werker naar de ondernemer en niet van de ondernemer naar de werker.

Toch, zou men kunnen zeggen, is er in de gevallen die we besproken hebben kapitaal nodig! Zeker, dat zal ik niet betwisten. Maar het is niet nodig om voorschotten te betalen aan arbeidskrachten. Het is voor hele andere doeleinden nodig. Wat die doeleinden zijn zullen we dadelijk zien.

Wanneer lonen in natura worden betaald, dus in rijkdom van de zelfde soort als het werk voortbrengt, zoals bijvoorbeeld wanneer ik mensen inhuur om hout te hakken en overeenkom dat ik hen als loon een deel geef van het hout, een methode die af en toe wordt toegepast door de eigenaars of pachters van bosgrond, dan is er duidelijk geen kapitaal nodig voor het betalen van loon. Evenmin zal ik kapitaal nodig hebben als ik, ten behoeve van het wederzijdse gemak dat voortkomt uit het feit dat een grote hoeveelheid hout gemakkelijker en voordeliger kan worden geruild dan verschillende kleine hoeveelheden, overeenkom loon in geld te betalen in plaats van in hout, mits ik het hout kan inwisselen tegen geld voordat de lonen moeten worden uitbetaald. Alleen als het me niet lukt de ruil of de voordelige ruil te plegen die ik wens, voordat ik een grote hoeveelheid hout bij elkaar heb, zal ik kapitaal nodig hebben. En zelfs dan hoef ik geen kapitaal te hebben, als ik een gedeeltelijke of voorlopige ruil kan plegen door op mijn hout een lening af te sluiten.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Als ik het hout niet kan of wil verkopen en er geen lening op wil afsluiten, en toch wil doorgaan een grote voorraad hout te verzamelen, dan zal ik kapitaal nodig hebben. Maar het is duidelijk dat ik dan geen kapitaal nodig heb voor het betalen van lonen, maar voor het aanleggen van een voorraad hout.
Zo ook bij het graven van een tunnel. Als de arbeiders zouden worden betaald met een stukje tunnel (wat als het zo uitkwam gemakkelijk zou kunnen door ze te betalen met een aandeel in het bedrijf), dan zou er geen kapitaal nodig zijn voor het betalen van de lonen. Alleen als de ondernemers kapitaal wensen te vergaren in de vorm van een tunnel, zullen ze kapitaal nodig hebben.
Om naar ons eerste voorbeeld terug te gaan: de handelaar aan wie ik mijn zilver verkoop, kan zijn zaak niet drijven zonder kapitaal. Maar hij heeft dit kapitaal niet nodig om mij een voorschot te geven als hij mijn zilver inneemt en mij goud overhandigt. Hij heeft het nodig omdat de aard van zijn zaak vereist dat hij een bepaalde hoeveelheid kapitaal bij de hand heeft, zodat hij, als er een klant komt, voorbereid is om de ruil te plegen die de klant wenst.
En zo zal het in iedere bedrijfstak zijn. Er hoeft nooit kapitaal opzijgelegd te worden voor het betalen van lonen, als de opbrengst van het werk waarvoor de lonen worden betaald wordt ingewisseld zodra deze is voortgebracht; het is alleen nodig als de opbrengst wordt opgepot of als deze, wat voor het individu op hetzelfde neerkomt, geleverd wordt zonder dat er meteen wordt afgerekend, dus als op krediet wordt verkocht. Maar het kapitaal dat hiervoor vereist is is niet nodig voor het betalen van lonen, noch voor het geven van een voorschot aan arbeidskrachten, daar het loon altijd deel uitmaakt van de opbrengst van het werk.
Een ondernemer heeft nooit kapitaal nodig omdat hij werkgever is; als hij kapitaal nodig heeft dan is dat omdat hij niet alleen werkgever is, maar ook handelaar of speculant in, of verzamelaar van de produkten die het werk heeft opgeleverd. Dit is met ondernemers doorgaans het geval.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Om kort te gaan: de man die voor zichzelf werkt krijgt zijn loon in de vorm van datgene wat hij voortbrengt, terwijl hij het voortbrengt, en telkens wanneer hij zijn opbrengst verkoopt ruilt hij de waarde ervan tegen waarde in een andere vorm. De man die voor iemand anders werkt tegen een vastgesteld loon in geld, werkt onder een ruilcontract. Ook hij creëert zijn loon terwijl hij zijn werk levert, maar hij ontvangt het niet, behalve op vastgestelde tijdstippen, in vastgestelde hoeveelheden en in een andere vorm. Door zijn werk te verrichten geeft hij een voorschot op de ruil; als hij zijn loon ontvangt is die ruil voltooid. Gedurende de tijd dat hij zijn loon verdient, schiet hij kapitaal voor aan zijn werkgever, maar in geen geval schiet de werkgever kapitaal voor aan hem, tenzij er loon wordt betaald voordat er werk is gedaan. Of de ondernemer, die dit voortbrengsel ontvangt in ruil voor loon, het meteen weer doorverkoopt of het een tijdje vasthoudt, verandert evenmin iets aan de aard van de transactie als het uiteindelijk gebruik van het produkt door de consument, die misschien wel aan de andere kant van de wereld woont en het eindpunt vormt van een reeks van honderden transacties.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

4. De leeftocht van werkers komt niet uit kapitaal

Maar in de geest van de lezer zou nog een struikelblok kunnen achterblijven of opnieuw oprijzen.
Aangezien de ploeger de vore niet kan eten en een gedeeltelijk voltooide stoommachine op geen enkele manier bijdraagt aan de produktie van de kleding die de machinebouwer draagt, ben ik dan niet, om John Stuart Mill te citeren, `vergeten dat de bevolking van een land wordt onderhouden en dat in haar behoeften wordt voorzien, niet door het voortbrengsel van de arbeid van nu, maar door dat van arbeid uit het verleden'? Of, om de woorden te gebruiken van een populair basiswerk, dat van Mrs. Fawcett[1], ben ik niet `vergeten dat er vele maanden voorbij moeten gaan tussen het zaaien van het zaad en de tijd dat de opbrengst van dat zaad wordt omgezet in een brood' en dat `het daarom duidelijk is dat arbeiders niet kunnen bestaan van datgene wat hun arbeid helpt voort te brengen, maar worden onderhouden door de rijkdom die hun arbeid of de arbeid van anderen al eerder heeft voortgebracht, de rijkdom die kapitaal is'?
Van de veronderstelling in deze passages, namelijk dat het zó vanzelfsprekend is dat werk in stand moet worden gehouden door kapitaal, dat deze stelling slechts uitgesproken hoeft te worden om erkenning af te dwingen, is het hele stelsel van de huidige politieke economie doortrokken.
En men is er zó van overtuigd dat het onderhoud van arbeid onttrokken wordt aan kapitaal, dat de stelling die zegt dat `de bevolking zichzelf reguleert door de fondsen die er zijn om haar werk te verschaffen, en dat zij daarom altijd toe- of afneemt met de toe- of afname van kapitaal', evenzeer als een axioma wordt beschouwd en op haar beurt tot grondslag van belangrijke gevolgtrekkingen wordt gemaakt.[2]

---

[1] Millicent Garrett Fawcett, `*Political Economy for Beginners*', *Hoofdstuk III, blz. 25*.

[2] De aangehaalde woorden zijn die van Ricardo (Hoofdstuk II), maar de gedachtengang is gemeengoed in standaardwerken.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Toch is het duidelijk dat deze stellingen, als ze uiteengerafeld worden, niet vanzelfsprekend zijn maar absurd, want ze impliceren het denkbeeld dat er geen werk kan worden verricht totdat de produkten van dat werk voorhanden zijn, en stellen dus dat het produkt er eerder moet zijn dan degene die het produceert.
En bij nader onderzoek blijken ze hun aannemelijkheid te ontlenen aan een gedachtenkronkel. Ik heb al gewezen op de dwaling, verborgen door een misleidende definitie, die ten grondslag ligt aan de stelling dat voedsel, kleding en onderdak nodig zijn voor produktief werk, en dat daarom de bedrijvigheid beperkt wordt door kapitaal. Zeggen dat iemand een ontbijt nodig heeft voordat hij gaat werken, is niet hetzelfde als zeggen dat hij niet naar zijn werk kan gaan tenzij een kapitaalbezitter hem van een ontbijt voorziet, want zijn ontbijt kan, en zal in elk land waar geen hongersnood heerst, niet voortkomen uit de rijkdom die opzij is gezet ter bevordering van de produktie, maar uit rijkdom die voor levensonderhoud is bestemd. En zoals al eerder is aangetoond zijn voedsel, kleding en dergelijke, kortom alle artikelen van rijkdom, slechts kapitaal zolang ze in handen blijven van degenen die van plan zijn ze niet te verbruiken, maar ze te ruilen tegen andere goederen of produktieve diensten; en ze houden op kapitaal te zijn als ze in handen komen van degenen die ze gaan verbruiken, want tijdens die transactie gaan ze over van de voorraad rijkdom die bestemd is voor het verwerven van andere rijkdom naar de voorraad rijkdom die voor consumptie-doeleinden is bestemd, en het maakt niet uit of dit verbruik zal bijdragen aan de produktie van rijkdom, of niet.
Tenzij dit onderscheid in acht wordt genomen, is het onmogelijk een lijn te trekken tussen de rijkdom die kapitaal is en de rijkdom die geen kapitaal is, zelfs als men dit onderscheid overlaat aan de `intentie van de eigenaar', zoals John Stuart Mill zegt.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Want of mensen eten of vasten, zich kleden of naakt lopen wordt niet bepaald door de vraag of ze wel of niet van plan zijn produktieve arbeid te gaan verrichten. Ze eten omdat ze honger hebben en dragen kleren omdat ze zich onbehagelijk zouden voelen zonder. Neem het voedsel op de ontbijttafel van een arbeider die die dag al dan niet gaat werken, al naar gelang hij de gelegenheid krijgt. Als het onderscheid tussen kapitaal en niet-kapitaal zit in het ondersteunen van produktieve arbeid, is dit voedsel dan kapitaal of niet? Dat is voor de arbeider zelf even onmogelijk vast te stellen als voor enige filosoof van de Ricardo-Mill-school. Dit onderscheid kan evenmin worden gemaakt wanneer het voedsel de maag bereikt; of, aangenomen dat de man aanvankelijk geen werk krijgt, maar blijft zoeken, wanneer het is omgezet in bloed en weefsels. Toch zal hij gewoon zijn ontbijt verorberen.
Maar hoewel dit logischerwijs afdoende zou moeten zijn, kunnen we het niet laten bij het onderscheid tussen rijkdom en kapitaal. Dat is ook niet nodig. Het lijkt me dat de stelling dat arbeid van nu onderhouden moet worden door de opbrengst van arbeid uit het verleden, bij analyse slechts juist zal blijken te zijn in de zin dat het werk van 's middags moet worden verricht met behulp van het middagmaal, of dat je, voordat je de haas kunt eten, hem eerst moet vangen en klaarmaken. En dat is duidelijk niet de zin waarin de stelling wordt gebruikt om de belangrijke redenering te onderbouwen die eraan wordt opgehangen. Die zin is, dat voordat een werk kan worden uitgevoerd dat niet onmiddellijk rijkdom oplevert die beschikbaar is voor levensonderhoud, er een voorraad ten behoeve van het levensonderhoud moet bestaan waaruit de arbeiders gedurende het gehele proces worden onderhouden.
Laten we eens kijken of dit waar is: Toen Robinson Crusoë met zo eindeloos veel pijn en moeite zijn kano maakte, kon zijn werk niet onmiddellijk iets opleveren. Maar was het nodig dat hij, voordat hij begon, een voorraad voedsel aanlegde die voldoende was om hem in leven te houden gedurende de tijd dat hij de boom velde, de kano uithakte en deze ten slotte te water liet?

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Helemaal niet. Nodig was alleen dat hij een deel van zijn tijd zou besteden aan het verzamelen van voedsel, terwijl hij een ander deel van zijn tijd besteedde aan het bouwen van zijn kano. Of stel dat honderd man zonder enige mondvoorraad aan land worden gezet in een nieuw gebied. Moeten ze dan eerst een voorraad voedsel voor een seizoen aanleggen, voordat ze het land kunnen gaan bebouwen? Absoluut niet. Het zal alleen nodig zijn dat er zo'n overvloed aan vis, wild, bessen en dergelijke aanwezig is dat het werk van een deel van die honderd man voldoende is om dagelijks genoeg daarvan te verschaffen voor het levensonderhoud van allen, en dat er zo'n groot gemeenschappelijk belang of verlangen is, dat het degenen die nu het voedsel verzamelen, ertoe brengt te delen (ruilen) met hen wier inspanningen gericht zijn op toekomstige opbrengsten.
Wat in deze gevallen opgaat, geldt in het algemeen. Voor de produktie van zaken die niet kunnen worden gebruikt als middel van bestaan of die niet onmiddellijk ten nutte kunnen worden gemaakt, is het niet noodzakelijk dat voordien de rijkdom is voortgebracht die nodig is voor het levensonderhoud van de werkers. Nodig is alleen dat er tegelijkertijd voldoende levensmiddelen voor de werkers worden geproduceerd, en de bereidheid deze levensmiddelen te ruilen voor datgene waarop hun werk is gericht.
En is het in feite normaal gesproken niet altijd zo dat consumptie mogelijk wordt gemaakt door gelijktijdige produktie?
Neem nu een rijke nietsnut die geen produktief werk doet, noch met zijn hoofd noch met zijn handen, maar die leeft van, laten we zeggen, rijkdom die zijn vader hem naliet, veilig geïnvesteerd in staatsobligaties. Wordt nu in zijn levensonderhoud voorzien door rijkdom die in het verleden vergaard is, of door de produktieve arbeid die om hem heen gaande is? Op zijn tafel liggen verse eieren, boter die slechts enkele dagen geleden gekarnd is, melk die nog dezelfde ochtend van de koe is gekomen, vis die vierentwintig uur daarvoor nog in de zee zwom, vlees dat de slagersjongen net op tijd heeft gebracht om gebraden te worden,

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

groenten, vers uit de tuin en fruit uit de boomgaard, kortom, nauwelijks iets dat niet kortgeleden uit de handen van produktieve werkers is gekomen (want onder die categorie vallen, behalve degenen die bij de eerste produktiestadia betrokken zijn, ook de transporteurs en de distributeurs), en niets dat al erg lang geleden geproduceerd is, behalve misschien enige flessen oude wijn. Wat deze man van zijn vader heeft geërfd en waarvan hij, zoals wij zeggen, leeft, is in feite helemaal geen rijkdom, maar slechts een aanspraak op rijkdom voor zover anderen die voortbrengen. En aan deze gelijktijdige produktie worden zijn bestaansmiddelen onttrokken.
De 125 vierkante kilometer die Londen groot is bevat ongetwijfeld meer rijkdom dan er op dezelfde oppervlakte ergens anders bestaat. Maar zou de produktieve arbeid in Londen geheel stilvallen, dan zouden de mensen binnen enkele uren als ratten beginnen te sterven en binnen een paar weken, of hoogstens een paar maanden, zou er nauwelijks meer iemand in leven zijn.
Want een totale onderbreking van produktief werk zou een grotere ramp betekenen dan een belegerde stad ooit is overkomen. Het zou niet louter een kordon om de buitenkant van de stad zijn, zoals Titus om Jeruzalem legde, waardoor de constante toevoer van levensmiddelen waarvan een grote stad leeft geblokkeerd zou worden, maar het zou een soort kordon zijn rondom elk huishouden. Stelt u zich zo'n werkonderbreking voor in welke gemeenschap dan ook, en u zult zien hoe waar het is dat de mensheid letterlijk van de hand in de tand leeft; dat het de dagelijkse arbeid van de gemeenschap is die de gemeenschap van haar dagelijks brood voorziet. Zoals ook de levensmiddelen van de arbeiders die de piramiden bouwden, niet afkomstig waren uit voordien aangelegde voorraden, maar uit de regelmatig terugkerende oogsten van het Nijldal; en zoals een hedendaagse regering die een meerjarenproject op stapel zet daar geen rijkdom aan spendeert die al voortgebracht is, maar rijkdom die nog voortgebracht moet worden en die, naarmate het werk vordert, aan de producenten wordt ontnomen in de vorm van belastingen.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Op die manier komen de bestaansmiddelen van de werkers die betrokken zijn bij produktie die niet direct bestaansmiddelen oplevert, voort uit de produktie van bestaansmiddelen waarbij anderen tegelijkertijd betrokken zijn.
Als we de ruilcyclus volgen waarlangs een arbeider tijdens de produktie van een grote stoommachine brood, vlees, kleren en onderdak verkrijgt, dan zullen we ontdekken dat, hoewel er tussen de arbeider en de leveranciers van brood en vlees wel duizend tussenliggende transacties kunnen plaatsvinden, de transactie in essentie neerkomt op een uitwisseling van werk tussen hem en hen. Welnu, de oorzaak die ertoe leidt dat er werk wordt verricht aan de machine, is klaarblijkelijk dat iemand die bij machte is de arbeider te geven wat hij nodig heeft, in ruil daarvoor een machine wenst, oftewel, er is vraag naar een machine van de kant van diegenen die brood en vlees leveren, of van de kant van degenen die produceren wat de leveranciers van brood en vlees wensen. Het is deze vraag die de arbeid van de machinebouwer richt op de produktie van de machine, en dus is het in werkelijkheid zo dat de vraag van de machinebouwer naar brood en vlees een evenredige hoeveelheid werk op de produktie van deze dingen richt, en op die manier brengt zijn werk, hoewel dit in feite wordt verricht ten behoeve van de produktie van een machine, in wezen de dingen voort waaraan hij zijn loon uitgeeft.
Of, om dit principe in een formule onder te brengen:

De consumptieve vraag bepaalt het doel waarop produktief werk zal worden gericht.

Dit principe is zo eenvoudig en voor de hand liggend dat het geen verdere toelichting behoeft, en toch verdwijnen in het licht ervan alle complexiteiten van ons onderwerp, en komen we aldus tot dezelfde zienswijze met betrekking tot de werkelijke doelen en beloningen van werk onder de ingewikkelde omstandigheden van de moderne produktie, als toen we de eenvoudiger vormen van produktie en uitwisseling in het begin van de samenleving bekeken. We zien dat, toen zowel als nu, elke werker door zijn inspanningen de vervulling van zijn eigen wensen tracht te realiseren;

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

we zien dat, hoewel als gevolg van de gedetailleerde arbeidsverdeling elke producent slechts een klein deel of misschien wel helemaal niets produceert van die bepaalde dingen waarvoor hij zijn werk inzet, hij toch, door te helpen bij de produktie van wat andere producenten wensen, andere arbeid richt op de produktie van de dingen die hij wenst, en ze dus in feite zelf produceert. En dus, als hij zakmessen maakt en tarwe eet, dan is de tarwe evenzeer het voortbrengsel van zijn werk als wanneer hij deze zelf had geteeld en het aan de tarweboeren had overgelaten om hun eigen zakmessen te maken.
Zo zien we hoe onomstotelijk waar het is dat, wat er ook door werkers wordt verkregen of verbruikt in ruil voor het werk dat ze hebben geleverd, er geen sprake is van een voorschot van kapitaal aan die werkers. Als ik zakmessen heb gemaakt en met het loon dat ik daarvoor heb ontvangen tarwe koop, dan heb ik eenvoudigweg zakmessen geruild voor graan, zakmessen toegevoegd aan de bestaande voorraad rijkdom en er graan van afgenomen. En aangezien de consumptieve vraag het doel bepaalt waarop werk wordt gericht, kan men, zo lang de grens van de tarwe-produktie nog niet is bereikt, zelfs niet zeggen dat ik de voorraad tarwe heb aangetast, want door zakmessen bij de voorraad rijkdom te voegen die bestemd is voor uitwisseling, en er tarwe van af te nemen, als de gemakkelijkste manier om aan tarwe te komen, heb ik werk aan het andere eind van een ruilcyclus gericht op de produktie van tarwe, net zoals de tarweboer, door tarwe in te leveren en zakmessen te vragen, werk heeft gericht op de produktie van zakmessen.
Zo ook de man die achter de ploeg loopt; hoewel de oogst waarvoor hij de grond bewerkt nog niet gezaaid is, en na te zijn gezaaid nog maanden nodig heeft om tot volle wasdom te komen, toch levert hij, door zijn werk te verrichten in de vorm van ploegen, in wezen het voedsel dat hij eet en het loon dat hij ontvangt. Want al is ploegen slechts een onderdeel van het gehele proces dat een oogst voortbrengt, het is een onderdeel, en een even noodzakelijk onderdeel als het oogsten.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Het verrichten van dat werk is een stap in de richting van het voortbrengen van een oogst, een stap die, door de zekerheid die hij biedt betreffende de toekomstige oogst, ervoor zorgt dat het levensonderhoud en het loon van de ploeger vrijkomen uit de permanente voorraad rijkdom. Dit is niet louter in theorie waar, maar het is letterlijk en in de praktijk waar. Laat het ploegen, als het daar tijd voor is, maar eens na. Zouden de symptomen van schaarste zich niet onmiddellijk manifesteren, zonder te wachten op de oogsttijd? Laat het ploegen na: zou de uitwerking daarvan niet direct voelbaar zijn op kantoor, in de werkplaats en in de fabriek? Zouden weefgetouw en spinnewiel niet weldra net zo stil staan als de ploeg? Dat dit werkelijk zo zou zijn, zien we aan de uitwerking die onmiddellijk volgt op een slecht seizoen. En als dit zo zou zijn, brengt de ploeger dan in werkelijkheid niet zijn bestaansmiddelen en zijn loon voort, evenzeer als wanneer zijn werk in de loop van de dag of week daadwerkelijk zou uitmonden in de dingen waartegen zijn werk wordt geruild?

In feite zal, waar arbeid op zoek is naar emplooi, gebrek aan kapitaal de eigenaar van land dat een oogst belooft waar vraag naar is er niet van weerhouden die arbeid in te huren. Ofwel hij komt overeen op aandeelbasis te verbouwen, een methode die gebruikelijk is in bepaalde delen van de Verenigde Staten en waarbij de arbeiders die zonder middelen van bestaan zijn op basis van hun werk krediet krijgen in de dichtstbijzijnde winkel, ofwel de boer zelf krijgt krediet (als hij liever loon betaalt), en zo wordt het werk dat bij de landbouw wordt verricht onmiddellijk ten nutte gemaakt of geruild naarmate het gedaan wordt. Als er meer wordt gebruikt dan wanneer de arbeiders zouden moeten bedelen in plaats van werken (want in elk beschaafd land moeten onder normale omstandigheden de arbeiders sowieso onderhouden worden), dan zal reservekapitaal worden gebruikt, op basis van het vooruitzicht dat dat weer aangevuld zal worden, en in feite wordt het ook aangevuld, naarmate het werk gedaan wordt. In de puur agrarische districten van Zuid-Californië bijvoorbeeld, was in 1877 de oogst volslagen mislukt en bleef van miljoenen schapen niet meer over dan hun botten.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

In de grote San Joaquin Vallei woonden veel boeren die niet genoeg voedsel hadden om hun familie in leven te houden tot de volgende oogsttijd, laat staan om arbeiders te onderhouden. Maar in het juiste seizoen ging het weer regenen en deze zelfde boeren gingen ertoe over werkkrachten in te huren om te ploegen en te zaaien. Want hier en daar waren er boeren die een deel van hun oogst achter de hand hadden gehouden. En zodra het weer ging regenen wilden deze maar al te graag verkopen voordat de volgende oogst lagere prijzen tot gevolg zou hebben, en zo kwam het graan dat op deze manier in reserve was gehouden via een mechanisme van ruilen en voorschieten vrij voor gebruik door de bebouwers; vrijgemaakt, eigenlijk voortgebracht, door het werk dat voor de volgende oogst werd gedaan.
De ruilcyclus die produktie en consumptie met elkaar verbindt, kan worden vergeleken met een gebogen pijp, gevuld met water. Als er aan de ene kant een hoeveelheid water in wordt gegoten, komt er aan de andere kant een even grote hoeveelheid uit. Het is niet exact hetzelfde water, maar het is een equivalent. En zo geven zij die produktief werk doen, terwijl ze ontvangen; ze ontvangen in de vorm van levensonderhoud en loon slechts datgene wat hun werk heeft voortgebracht.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

5. De werkelijke functies van kapitaal

Nu kan de vraag worden gesteld: als kapitaal niet nodig is voor het betalen van lonen of het onderhouden van arbeid tijdens de produktie, welke functies heeft het dan?
Uit het voorgaande is het antwoord duidelijk geworden. Zoals we hebben gezien, bestaat kapitaal uit rijkdom die gebruikt wordt voor het verkrijgen van meer rijkdom, te onderscheiden van rijkdom die gebruikt wordt voor directe behoeftenbevrediging; of, zoals ik het meen te kunnen definiëren: uit rijkdom in de loop van de ruilcyclus.
Dus verhoogt kapitaal het vermogen van werk om rijkdom voort te brengen:

1. door arbeid effectiever te maken, bijvoorbeeld door mosselen op te graven met een schop in plaats van met de hand, of door een schip voort te bewegen door kolen in een oven te scheppen in plaats van aan een roeispaan te trekken;

2. door werk in staat te stellen gebruik te maken van de reproducerende krachten van de natuur, zoals het verkrijgen van graan door het te zaaien of dieren door ze te fokken;

3. door arbeidsverdeling mogelijk te maken en zo enerzijds de doelmatigheid van de menselijke factor in de produktie van rijkdom te verhogen door het inzetten van speciale talenten, het aantrekken van vakmanschap en het reduceren van verspilling; en anderzijds optimaal gebruik te maken van de natuurkrachten door voordeel te trekken uit verschillen in bodemgesteldheid, klimaat en ligging, om zo elke speciale vorm van rijkdom te verkrijgen op die plaats waar de natuur zich het beste leent voor de produktie ervan.

Kapitaal verschaft niet de grondstoffen die arbeid vervolgens tot rijkdom bewerkt, zoals ten onrechte wordt onderwezen; de grondstoffen voor rijkdom worden geleverd door de natuur.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Maar grondstoffen die gedeeltelijk bewerkt zijn en die zich in de ruilcyclus bevinden, zijn kapitaal.
Kapitaal verstrekt geen lonen en schiet deze niet voor, zoals ten onrechte wordt onderwezen; lonen zijn dat deel van de opbrengst van werk, dat de werker in handen krijgt.
Kapitaal onderhoudt de werkers niet terwijl hun werk voortgang vindt, zoals ten onrechte wordt onderwezen.
Arbeiders worden onderhouden door hun arbeid, want de man die iets voortbrengt, geheel of gedeeltelijk, dat geruild kan worden tegen middelen van bestaan, brengt deze bestaansmiddelen in feite zelf voort.
Kapitaal is dus geen beperkende factor voor de industrie, zoals ten onrechte wordt onderwezen, want de industrie wordt alleen beperkt door de toegang tot natuurlijke grondstoffen.
Maar kapitaal kan wel de vorm en de produktiviteit van industrie beperken door beperking van het gebruik van gereedschappen en van arbeidsverdeling.
Dat kapitaal de vorm van industrie kan beperken is duidelijk. Zonder fabriek zouden er geen fabrieksarbeiders zijn; zonder naaimachine geen confectie; zonder ploeg geen ploeger; en zonder een grote hoeveelheid kapitaal in omloop zou de industrie niet de vele gespecialiseerde vormen kunnen aannemen die gericht zijn op het ruilproces. Het is eveneens duidelijk dat gebrek aan gereedschappen de industriële produktiviteit in hoge mate beperkt. Als een boer zijn schop moet gebruiken omdat hij niet genoeg kapitaal heeft voor een ploeg, of de zeis in plaats van de maaimachine, de dorsvlegel in plaats van de dorsmachine; als de machinebouwer een beitel moet gebruiken om ijzer te bewerken en de wever een handweefgetouw, dan kan de industrile produktiviteit nog geen tiende zijn van wat zij is als zij gesteund wordt door kapitaal in de vorm van de beste gereedschappen die nu in gebruik zijn. Ook de arbeidsverdeling zou niet verder kunnen gaan dan de meest elementaire en nauwelijks waarneembare aanzet, evenmin als het ruilproces dat haar mogelijk maakt verder zou kunnen gaan dan de naaste buren, tenzij een deel van de geproduceerde artikelen permanent in voorraad of in transit werd gehouden.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Zelfs de jacht, de visserij, het verzamelen van noten en het maken van wapens zouden niet zodanig gespecialiseerd kunnen worden dat een individu zich op één van deze activiteiten zou kunnen toeleggen, tenzij een deel van wat elk van deze activiteiten oplevert gereserveerd zou worden, zodat degene die zich zou toeleggen op het verwerven van één soort dingen, de andere zou kunnen krijgen zodra hij ze nodig had, en de hoge opbrengst van de ene dag zou kunnen gebruiken om te voorzien in het tekort van de volgende dag. Om de vergaande specialisatie van arbeid mogelijk te maken die kenmerkend en noodzakelijk is voor een hoge graad van maatschappelijke ontwikkeling, moet een grote hoeveelheid van allerlei soorten rijkdom permanent in voorraad of in transit worden gehouden. Om een inwoner van een beschaafde gemeenschap in staat te stellen zijn werk naar believen te ruilen tegen de arbeid van de mensen om hem heen en tegen de arbeid van mensen in de meest afgelegen delen van de wereld, moeten er voorraden goederen zijn in loodsen, winkels, scheepsruimen en goederenwagons, net zoals er, om het de inwoner van een grote stad mogelijk te maken naar believen een kopje water te tappen, miljarden liters water in reservoirs moeten zijn opgeslagen en door vele kilometers pijpleiding moeten stromen.
Maar zeggen dat kapitaal de vorm of de produktiviteit van industrie kan beperken, is iets heel anders dan zeggen dat kapitaal de industrie beperkt. Want de uitspraak van de hedendaagse politieke economie dat `kapitaal de industrie beperkt', betekent niet dat kapitaal de vorm of de produktiviteit van de arbeid beperkt, maar dat het het verrichten van arbeid beperkt.
Deze stelling ontleent haar geloofwaardigheid aan de veronderstelling dat kapitaal arbeid voorziet van grondstoffen en bestaansmiddelen, een veronderstelling die we ongegrond hebben bevonden en die inderdaad duidelijk absurd wordt op het moment dat men zich herinnert dat kapitaal wordt voortgebracht door werk, en dat er dus werk moet zijn voordat er kapitaal kan zijn. Kapitaal mag dan de vorm en de produktiviteit van industrie beperken,

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

maar dat wil niet zeggen dat er geen industrie zou kunnen zijn zonder kapitaal, net zo min als men kan zeggen dat er niet geweven zou kunnen worden zonder mechanisch weefgetouw; dat er niet genaaid zou kunnen worden zonder naaimachine; dat er geen landbouw zou zijn zonder ploeg; of dat er in een eenmansmaatschappij als die van Robinson Crusoë geen werk zou kunnen zijn omdat er geen ruilhandel mogelijk zou zijn.
En zeggen dat kapitaal de vorm en de produktiviteit van industrie kàn beperken, is iets anders dan zeggen dat het dat ook doet. Want de gevallen waarvan werkelijk gezegd kan worden dat de vorm of de produktiviteit van de industrie van een gemeenschap wordt beperkt door haar kapitaal zullen, denk ik, bij nader onderzoek meer theoretisch dan reëel blijken te zijn. Het is duidelijk dat in een land als Mexico of Tunesië een ruimer en algemener gebruik van kapitaal de vormen van industrie diepgaand zou veranderen en de produktiviteit enorm zou doen toenemen; en van zulke landen wordt vaak gezegd dat zij kapitaal nodig hebben om hun hulpbronnen te ontginnen. Maar zit hier niet nog iets anders achter, een gebrek waarvan het tekort aan kapitaal slechts een onderdeel vormt? Zijn het niet de roofzucht en het machtsmisbruik van de overheid, de onzekerheid omtrent eigendom, de onwetendheid en de vooroordelen van de mensen die het vergaren en het gebruik van kapitaal verhinderen? Zit de werkelijke beperking niet in déze dingen, en niet in het gebrek aan kapitaal, dat toch niet gebruikt zou worden, zelfs als het daar werd geïnvesteerd?
Uiteraard kunnen we ons een gemeenschap voorstellen waarin gebrek aan kapitaal het enige obstakel zou zijn voor een grotere arbeidsproduktiviteit, maar dan moeten we een samenloop van omstandigheden bedenken die zelden of nooit voorkomt, behalve bij toeval of als een voorbijgaande fase. Een gemeenschap waarin kapitaal verloren is gegaan door oorlog, een grote brand, of een natuurramp, en, mogelijkerwijs, een gemeenschap van beschaafde mensen die zich net hebben gevestigd in een nieuw land, lijken me de enige voorbeelden op te leveren.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Toch is het al lang bekend hoe snel, in een gemeenschap die geteisterd is door oorlog, het kapitaal dat gewoonlijk gebruikt wordt weer wordt aangevuld, terwijl bij een nieuwe gemeenschap de snelle produktie van het kapitaal dat men kan of wil gebruiken evenzeer in het oog springt.
Ik kan geen andere dan zulke zeldzame en tijdelijke omstandigheden bedenken waarin de arbeidsproduktiviteit werkelijk wordt beperkt door gebrek aan kapitaal. Want ofschoon er in een gemeenschap enkelingen kunnen zijn die door gebrek aan kapitaal hun arbeid niet zo efficiënt kunnen inzetten als ze zouden willen, zolang er in de gemeenschap als geheel voldoende kapitaal aanwezig is, zit de werkelijke beperking niet in een gebrek aan kapitaal, maar in het ontbreken van een juiste verdeling daarvan. Als een slechte regering de werker van zijn kapitaal berooft, als onrechtvaardige wetten de producent de rijkdom ontnemen waarmee hij de produktie zou kunnen ondersteunen en deze toespelen aan degenen die op de industrie parasiteren, dan zit de werkelijke beperking van de effectiviteit van arbeid in wanbeleid en niet in gebrek aan kapitaal.
Hetzelfde geldt voor onwetendheid, gewoonte of andere omstandigheden die het gebruik van kapitaal verhinderen. Het zijn deze omstandigheden die in werkelijkheid de beperking vormen, en niet een gebrek aan kapitaal. Een cirkelzaag geven aan een Vuurlander, een locomotief aan een Bedoeïen, of een naaimachine aan een Indiaanse squaw zou niets toevoegen aan de efficiëntie van hun arbeid. Het lijkt evenmin mogelijk hun kapitaal te vergroten door hen iets anders te geven, want iedere vorm van rijkdom boven wat zij gewend waren als kapitaal te gebruiken zou opgemaakt of verspild worden. Het is niet het gebrek aan zaad en werktuigen dat de Apache- en Sioux--indianen ervan weerhoudt het land te bebouwen. Als ze van zaad en werktuigen zouden worden voorzien, dan zouden ze die niet produktief gebruiken, tenzij ze tegelijkertijd ervan weerhouden zouden worden om rond te zwerven, en hen zou worden geleerd om de grond te bebouwen.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Als hen in hun huidige staat al het kapitaal zou worden gegeven van een stad als Londen, dan zou dat eenvoudig ophouden kapitaal te zijn, want ze zouden alleen een oneindig klein gedeelte, namelijk wat zou kunnen helpen bij de jacht, produktief gebruiken, en zelfs dat zouden ze niet gebruiken voordat het eetbare deel van de voorraad die aldus over hen zou zijn uitgestrooid, was opgemaakt. Toch slagen ze erin het kapitaal dat ze wel nodig hebben te verkrijgen, en dat soms ondanks de grootste moeilijkheden. Deze wilde stammen jagen en vechten namelijk met de beste wapens die Amerikaanse en Engelse fabrieken produceren, voorzien van de allerlaatste technische snufjes. Pas als ze geciviliseerd zouden worden zouden ze belangstelling krijgen voor die andere vormen van kapitaal die de ontwikkelde staat voorschrijft, en zouden die hen van enig nut zijn.
Onder het bewind van George IV brachten een paar terugkerende missionarissen een Nieuwzeelands stamhoofd, Hongi geheten, mee naar Engeland. Zijn nobele verschijning en prachtige tatoeage trokken veel aandacht, en toen hij op het punt stond naar zijn volk terug te keren schonken de koning en enkele kerkelijke gemeenschappen hem een grote hoeveelheid gereedschappen, landbouwwerktuigen en zaden. De dankbare Nieuwzeelander gebruikte dit kapitaal inderdaad voor de voedselproduktie, maar op een manier waarvan zijn Engelse gastheren niet hadden durven dromen. Op de terugweg ruilde hij in Sydney alles om tegen wapens en munitie waarmee hij, thuisgekomen, oorlog begon te voeren tegen een andere stam, met zo veel succes dat op het eerste slagveld driehonderd van zijn gevangenen werden gekookt en opgegeten, waarbij Hongi als voorgerecht de ogen uitstak en verorberde en het warme bloed dronk van zijn dodelijk gewonde tegenstander, het andere stamhoofd. Maar nu hun voortdurende oorlogen zijn gestopt en de overgebleven Maori's voor het merendeel Europese gewoonten hebben aangenomen, zijn er velen onder hen die aanzienlijke hoeveelheden kapitaal bezitten en gebruiken.
Evenzo zou het een vergissing zijn de eenvoudige produktie- en ruilmethoden die in nieuwe gemeenschappen worden toegepast uitsluitend toe te schrijven aan kapitaalgebrek.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Deze methoden, die weinig kapitaal vergen, zijn op zichzelf niet erg verfijnd, en inefficiënt, maar wanneer de omstandigheden van zulke gemeenschappen in aanmerking worden genomen, zullen ze in werkelijkheid de meest effectieve blijken te zijn. Een grote fabriek met de nieuwste technieken is het meest efficiënte instrument dat tot nu toe is bedacht om van wol of katoen kleding te maken, maar alléén als het om grote hoeveelheden gaat. De kleding die nodig is voor een klein dorp zou veel gemakkelijker met een spinnewiel en een weefgetouw kunnen worden gemaakt. Een geperfectioneerde drukpers zal per man bedienend personeel duizenden afdrukken maken, terwijl één man en een hulpje er met een Stanhope- of Franklin-pers honderd maken; toch is voor het drukken van de kleine oplage van een streekblad de ouderwetse drukpers verreweg de meest efficiënte machine. Om af en toe twee of drie passagiers te vervoeren is een kano een beter vervoermiddel dan een stoomboot; een paar zakken meel kunnen met minder arbeidsinspanning vervoerd worden met een lastdier dan met een trein; het opslaan van een grote voorraad goederen in een klein winkeltje in een achtergebleven gebied zou kapitaalverspilling zijn. En in het algemeen zullen we zien dat de elementaire produktie- en ruilmiddelen die door de schaarse bevolking van nieuwe landen worden gehanteerd, niet zozeer een gevolg zijn van gebrek aan kapitaal, als wel van het onvermogen er een nuttig gebruik van te maken.

Zoals er in een emmer, hoe veel water er ook ingegoten wordt, nooit meer dan een emmervol water kan zitten, zo kan er niet meer rijkdom als kapitaal worden gebruikt dan nodig is voor het produktie- en ruilsysteem dat onder de gegeven omstandigheden - intelligentie, gewoonte, veiligheid, bevolkingsdichtheid, enz.- het beste bij de mensen past. En ik ben geneigd te denken dat die hoeveelheid in de regel voorhanden zal zijn, dat het sociale systeem als het ware de benodigde hoeveelheid kapitaal genereert, net zoals het menselijk organisme in gezonde toestand het benodigde vet genereert.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Maar of de hoeveelheid kapitaal de industriële produktiviteit nu ooit beperkt, en zo een plafond voor de lonen vaststelt, of niet, het is in elk geval duidelijk dat de armoede van de massa in beschaafde landen niet voortkomt uit enige schaarste van kapitaal. Want niet alleen bereiken de lonen nergens de grens die wordt bepaald door de produktiviteit van de industrie, de lonen zijn ook relatief het laagst waar kapitaal het meest overvloedig aanwezig is. In de meest ontwikkelde landen zijn er duidelijk meer gereedschappen en machines beschikbaar dan er gebruikt worden en elk vooruitzicht op winstgevende arbeid roept meer kapitaal tevoorschijn dan nodig is. De emmer is niet alleen vol; hij loopt over. Dit is zó duidelijk dat niet alleen onder onwetenden, maar ook onder mensen met een grote reputatie op economisch gebied, industriële depressies worden toegeschreven aan de overvloed aan apparatuur en de opeenhoping van kapitaal; en een oorlog, die kapitaal vernietigt, wordt beschouwd als een oorzaak van levendige handel en hoge lonen; een idee dat, vreemd genoeg, want zo groot is de verwarring op dit gebied, wordt aangehangen door velen die beweren dat kapitaal arbeid inhuurt en lonen betaalt.

Ons doel in dit onderzoek is het oplossen van de vraag waarop zoveel tegenstrijdige antwoorden worden gegeven. Door duidelijk vast te stellen wat kapitaal werkelijk is en doet, hebben we de eerste en allerbelangrijkste stap gezet. Maar het is slechts de eerste stap. Laten we recapituleren en verder gaan.
We hebben gezien dat de gangbare theorie dat lonen afhangen van de verhouding tussen het aantal werkers en de hoeveelheid kapitaal die bestemd is om werk in te huren, niet klopt met het algemene feit dat lonen en rente niet beurtelings, maar gelijktijdig stijgen en dalen.
Nadat deze discrepantie ons ertoe gebracht had de grondslagen van deze theorie te onderzoeken, hebben we verder gezien dat in tegenstelling tot het gangbare idee, lonen helemaal niet worden onttrokken aan kapitaal, maar rechtstreeks voortkomen uit de opbrengst van het werk waarvoor ze worden betaald.

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

We hebben gezien dat kapitaal geen lonen voorschiet of arbeiders onderhoudt, maar dat het de functie heeft om arbeid te helpen bij de produktie; met gereedschappen, zaden, en dergelijke, en met de rijkdom die nodig is om de ruilcyclus gaande te houden.
Zo komen we onvermijdelijk tot praktische conclusies die zó belangrijk zijn, dat ze de inspanningen die we ons getroost hebben om ons ervan te vergewissen, meer dan rechtvaardigen.
Want als lonen niet uit kapitaal, maar uit de opbrengst van werk voortkomen, dan zijn de gangbare theorieën over het verband tussen kapitaal en arbeid onjuist, en dienen alle remedies, of ze nu worden voorgesteld door professoren in politieke economie of door werklui, die gericht zijn op het terugdringen van armoede door het vermeerderen van kapitaal, of door het beperken van het aantal werkers of de efficiëntie van werk, verworpen te worden.
Als iedere werker door het verrichten van arbeid werkelijk het fonds creëert waaruit zijn loon wordt betaald, dan kunnen de lonen niet dalen door een toename van het aantal werkers; maar dan zouden, aangezien de arbeidsefficiëntie duidelijk toeneemt met het aantal werkers, met méér werkers, onder gelijkblijvende omstandigheden, de lonen juist hoger moeten zijn.
Maar dit noodzakelijke voorbehoud, `onder gelijkblijvende omstandigheden', brengt ons tot een vraag die overwogen en afgehandeld moet worden voordat we verder kunnen gaan.
Die vraag luidt: `Hebben de produktieve krachten van de natuur de neiging af te nemen, naarmate een toenemende bevolking er een steeds groter beroep op doet?'

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)

Enkele andere uitgaven van Ars Floreat

Verzameld werk - Plato

Encheiridion - Epictetus

Overpeinzingen - Marcus Aurelius

Essays - Marsilio Ficino

Dialoog over de verborgen God - Nicolaas van Cusa

Bijbellezingen - P.G. van Oyen

Wereldvrede - Sri Sankaracarya

Verhalen uit de Mahabharata

De doelstelling van de Stichting Ars Floreat ligt besloten in de naam, die betekent: `Laat de kunst bloeien'. Informatie over aktiviteiten en boekuitgaven van de Stichting (o.a. een actuele boekenlijst) kan worden verkregen bij:

Ars Floreat, Postbus 74082, 1070 BB Amsterdam

© Copyright 2003 - Stichting Ars Floreat – www.arsfloreat.nl - (Vooruitgang en Armoede)